

Volkscultuur: een gedeelde erfenis

Over Overijsselse volksculturele uitingen binnen een veranderende historische cultuur

Naam: Berdien de Groot

Studentnummer: 3168395

Opleiding: Master Cultureel Erfgoed

Docent: Dr. Erik Nijhof

Cursus: Scriptieseminar Cultureel Erfgoed

Datum: 22-07-10

"We need at one and the same time to know the past as truth and as faith,
as enlightened reality and as amazed inspiration."

David Lowenthal

Inhoud

Voorwoord.....	7
Inleiding.....	9
1. De hedendaagse omgang met het verleden.....	13
1.1 Erfgoed versus Geschiedenis	
1.2 Kenmerken van Erfgoed	
1.3 Onze visuele beeldcultuur	
2. Volkscultuur in Nederland.....	28
2.1 Geschiedenis van de volkscultuur in Nederland	
2.2 Toenemende aandacht	
3. De hedendaagse presentatie van volkscultuur.....	34
3.1 Huidige definities	
3.2 Functies van volkscultuur	
3.3 Toegankelijkheid van volkscultuur	
4. Volkscultuur in de provincie Overijssel.....	38
4.1 Het beleid	
4.2 Regio's in Overijssel	
4.3 Volkscultuurgebruiken in Overijssel	
5. Casussen.....	44
5.1 Luiemotte: een traditie wakker geschud	
5.2 Stöppelhaene: de opbrengst van een plattelandsgebruik	
5.3 Sagen Twente: op jacht naar het mystieke verhaal	
5.4 De midwinterhoorn: volkscultuur nieuw leven ingeblazen	
Slotbeschouwing.....	64
Conclusie	
Aanbevelingen	
Bibliografie.....	68
Literatuur	
Websites	
Overige bronnen	
Bijlagen.....	74

Voorwoord

Oranje is van het volk, zo hebben we de afgelopen weken gezien. De straten waren gevuld met feestende supporters tijdens het WK voetbal 2010. Het voetbal bracht de mensen samen en gaf het land een eigen kleur en een solidair gezicht. In deze tijd van hedendaagse nationale trots en saamhorigheid kwam mijn onderzoek tot stand.

Op vele manieren wordt in onze samenleving gezocht naar identiteit en dat heeft alles te maken met het verleden. Wie waren de sterspelers in onze geschiedenis? Welke obstakels zijn overwonnen om ons te brengen waar we nu zijn? De volkscultuur is bij uitstek een middel waarmee aan deze identiteit vorm wordt gegeven. Oude gewoonten en gebruiken dragen sporen van het verleden in zich, maar worden ook vernieuwd en aangepast aan onze hedendaagse manier van leven. Vanuit mijn stage bij Kunst & Cultuur Overijssel ben ik mij gaan verdiepen in de wereld van de volkscultuur. Het was de aanleiding om dit onderzoek te schrijven over hedendaagse volksculturele uitingen in Overijssel. De tweede lijn van het onderzoek, de erfgoedomgang met het verleden, is geïnspireerd op de literatuur die we het afgelopen studiejaar behandeld hebben en de gesprekken die we voerden tijdens de Master Cultureel Erfgoed.

Het schrijven van dit onderzoek was geen gemakkelijke opgave. Ik heb veel momenten van onzekerheid en uitzichtloosheid gekend, maar dat schijnt een terugkerend thema te zijn binnen het scriptieschrijven, heb ik begrepen. Gelukkig was daar altijd mijn steun en toeverlaat die mij op de goede weg hield. Dick, ontzettend bedankt voor je altijd aanwezige ondersteuning en je vertrouwen in mij. Ook ben ik blij met de hulp en het geduld van mijn scriptiebegeleider, Erik Nijhof. Van hem kreeg ik de ruimte en de tijd om mijn eigen weg in het volksculturele oerwoud te vinden. Maar bovenal wil ik mijn Vader bedanken die mij het inzicht en de motivatie gaf om het karwei af te maken en die mij een rotsvaste identiteit gegeven heeft, waaraan ik nooit hoef te twijfelen.

Inleiding

Er zijn veel verschillende manieren om met de geschiedenis om te gaan. Dit zien we al op persoonlijk vlak. Nare herinneringen uit het verleden zijn we geneigd te vergeten, terwijl we goede herinneringen willen we vastleggen op foto's om naar terug te kunnen kijken. Soms verdraaien we deze herinneringen zelfs om ze mooier te laten lijken. Een plek uit het verleden kan er jaren later een stuk minder mooi uitzien dan we ons voorstelden in onze gedachten. Zo werkt het ook binnen onze bredere historische cultuur, de wijze waarin we omgaan met sporen uit ons gezamenlijke verleden, zoals historische gebouwen, voorwerpen, plekken of onze volkscultuur. Over deze omgang met ons volksculturele verleden gaat mijn onderzoek.

Volkscultuur is de afgelopen jaren een hot item in Nederland. Niet alleen is de aandacht bij het publiek voor streekproducten en tradities toegenomen. Mede dankzij de 'Intangible Heritage' conventie van UNESCO is het belang van volksculturele activiteiten ook tot de politiek doorgedrongen. Na discussies over een gebrek aan nationaal historisch besef en de invoering van een Nederlandse Canon heeft de overheid zich als taak gesteld de culturele participatie te verhogen. Binnen het nationale regeringsbeleid betreffende deze cultuurparticipatie is volkscultuur één van de speerpunten geworden.¹ Hieruit vloeit voort dat dit thema op de agenda's van alle gemeenten een plaats in dient te nemen.

Volkscultuur in Nederland, een problematisch begrip

Welke plaats volkscultuur zou moeten krijgen en hoe het beleidsveld ingevuld dient te worden is bij veel ambtenaren nog onduidelijk. Dit is niet zo vreemd aangezien de terminologie rond volkscultuur veel verschillende associaties en connotaties kent. Vaak wordt volkscultuur nog in verband gebracht met de traditionele folkloristische gedachte van een eigen "volkskarakter", overgeleverd uit vroeger tijden. Een ander verouderd idee is dat volkscultuur gaat over plattelandsgebruiken die stil zijn blijven staan in de tijd.

Hier tegenover staat de hedendaagse benadering, die uitgaat van volkscultuur als sociale constructie en veel meer gericht is op dynamiek, veelzijdigheid en betekenisgeving. Om de huidige volkscultuur te kunnen analyseren en begrijpen dient deze geplaatst te worden in het bredere perspectief van onze hedendaagse omgang met het verleden. Wat zijn de kenmerken van deze benadering van de geschiedenis en hoe sluit de volkscultuur hierbij aan?

¹ Dat er nog veel onduidelijkheden zijn over de vormgeving en praktische uitwerking van dit beleidsveld kwam eind 2009 naar voren op het congres over provinciaal en lokaal volkscultuurbeleid, georganiseerd door het Nederlands Centrum van Volkscultuur.

Volkscultuur binnen de huidige historische cultuur

De afgelopen decennia heeft er niet alleen een verandering plaatsgevonden in het denken over volkscultuur, maar ook in onze algemene omgang met het verleden. Het verschil tussen hoge en lage cultuur is langzamerhand verkleind en de aandacht voor alledaagse cultuur is toegenomen. Om in de behoefte van het brede publiek te kunnen voorzien, zijn culturele instellingen vanaf de jaren zestig en zeventig publieksgerichter gaan werken.² Hoe het postmoderne publiek denkt en benaderd wil worden wordt beschreven in *The Tourist Gaze* van de Britse socioloog John Urry.

Kenmerkend voor de hedendaagse omgang met het verleden is de toenemende musealisering. Door snelle veranderingen in de 21^e eeuw willen mensen steeds meer objecten gaan bewaren die hun houvast kunnen bieden. Hierdoor is het beeld van het verleden veelzijdiger en democratischer geworden.³ Mede onder invloed van onze huidige visuele beeldcultuur en de democratisering van het verleden heeft erfgoed een belangrijke plaats ingenomen binnen onze historische cultuur. Omdat er een democratisering van de cultuur heeft plaatsgevonden, zijn de wensen van het publiek belangrijker geworden.

Onderzoeksvraag

Volkscultuur is gericht op alledaagse gebruiken en wordt in alle hoeken van de samenleving door grote groepen mensen actief beoefend of passief beleefd. Volgens het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) is het *“de manier waarop mensen hun dagelijks leven vormgeven. Het zijn de alledaagse dingen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, tradities en rituelen die in ieders leven een rol spelen. Volkscultuur heeft dus te maken met roots en identiteit.”*⁴ Volkscultuur is een belangrijk onderdeel van ons cultureel erfgoed, omdat het een breed, dynamisch en toegankelijk karakter heeft. Gezien deze kenmerken zou de volkscultuur veel weerslag kunnen vinden binnen de huidige benadering van de geschiedenis. In dit onderzoek zal gekeken worden hoe huidige volksculturele uitingen aansluiten bij deze hedendaagse omgang met het verleden en welke mogelijkheden dit geeft.

In het eerste hoofdstuk wordt ingegaan op wat die hedendaagse omgang met het verleden precies inhoudt, waarna vervolgens de geschiedenis van de Nederlandse volkscultuur aan bod komt met uitgebreide aandacht voor kenmerken en terminologie. Aansluitend worden in het derde hoofdstuk de verschillende functies van volkscultuur behandeld, zoals het vormen van sociale cohesie en identiteit, de

² Berdien de Groot, *Hedendaagse historische tentoonstellingen. De collectiepresentatie van het Stedelijk Museum in Kampen* (Kampen 2010) 6.

³ Kees Ribbens, *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000* (Hilversum 2001) 33.

⁴ Ineke Strouken, ‘Lezing door Ineke Strouken’ (versie 12 februari 2009), http://www.volkscultuur.nl/beleid-voor-volkscultuur_100.html#link27 (20 juni 2010).

inspiratie tot culturele vernieuwing en de toegevoegde waarde van volkscultuur binnen het toerisme. Ook krijgt in dit hoofdstuk de toegankelijkheid van volkscultuuruitingen aandacht.

Om een kader te geven aan het brede volksculturele onderzoeksveld is ervoor gekozen Overijssel als provincie uit te lichten. In deze provincie is in 2008 het plan opgesteld om een advies en informatiepunt voor volkscultuur op te richten. In hoofdstuk vier zal een overzicht en analyse gegeven worden van de volksculturele activiteiten binnen Overijssel. Aan de hand van vier casussen uit de verschillende regio's van de provincie wordt in het laatste hoofdstuk een beeld geschetst van de hedendaagse invulling van volksculturele activiteiten aldaar.

1. De hedendaagse omgang met het verleden

Om een beeld te krijgen van de raakvlakken tussen de hedendaagse omgang met het verleden en volksculturele uitingen zal in dit hoofdstuk gekeken worden naar wat deze omgang met het verleden typeert. Hierbij komt allereerst het verschil tussen de historische benadering en de erfgoedomgang met het verleden aan de orde. Vervolgens wordt een aantal karakteristieken van de hedendaagse benadering van de geschiedenis gekenschetst en wordt het verband met onze visuele beeldcultuur in beeld gebracht.

1.1 Erfgoed versus geschiedenis

Hoewel de traditionele vorm van geschiedbeoefening veelal wordt gezien als het terrein van de wetenschap is dit tegenwoordig al lang niet meer het geval. Steeds meer amateurs verdiepen zich in stamboomonderzoek of andere vormen van persoonlijke geschiedenis. Archieven en (historische) musea richten zich op een breed publiek en werken aan hun toegankelijkheid via onder andere moderne media. Mede onder invloed van deze visuele beeldcultuur ontstond de historische belangstelling bij het grote publiek vanaf begin jaren zeventig in Duitsland, Groot-Brittannië en Amerika.⁵ De toenemende globalisering zorgde voor vervreemding en snelle verandering, waardoor mensen op zoek gingen naar hun eigen identiteit en zich vastklampten aan herkenbare punten uit het verleden. Historici als Hobsbawm, Lowenthal, Lübke en Samuel wezen op het belang van wetenschappelijke reflectie op deze nieuwe vormen van omgang met de geschiedenis. Hun publicaties zorgden ervoor dat het onderwerp in de jaren tachtig ook in de Nederlandse academische wereld aan de orde werd gesteld.⁶

De hedendaagse omgang met het verleden heeft alles te maken met welke waarde wij hechten aan ons cultureel erfgoed. Daarom wordt deze manier van kijken naar de geschiedenis ook wel de erfgoedomgang met het verleden genoemd. Onder erfgoed verstaan we:

“de materiële (roerende en onroerende) objecten en immateriële symbolische praktijken die afkomstig zijn uit of verwijzen naar het verleden, waarvan de presentatie en representatie in het heden dient om een vorm van continuïteit te bewerkstelligen tussen verleden, heden en toekomst.”⁷

Gerard Rooijackers, hoogleraar etnologie, beschrijft erfgoed als: *“een dynamische mentale categorie die we projecteren op de werkelijkheid.”⁸* Mensen zijn in tijd en ruimte op zoek naar identiteit en herkenbaarheid, wat resulteert in een drang om steeds meer alledaagse voorwerpen te behouden en tentoon te stellen. Dit proces wordt ook wel aangeduid als musealisering van de cultuur. Hoewel de musealisering van nationale cultuur al ver in de negentiende eeuw is ontstaan, is dit proces de laatste decennia alleen maar

⁵ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 9.

⁶ Ibidem, 15.

⁷ Hendrik Henrichs, Hoorcollege Erfgoed audiovisueel (Utrecht) 7 september 2009.

⁸ Gerard Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven* (Utrecht 2001) 54.

toegenomen. Volgens de Zwitserse cultuurhistoricus Hermann Lübbe houdt de toenemende musealisering verband met de temporaliteit van het hedendaagse leven.⁹ Door snelle veranderingen in de 21^e eeuw willen mensen steeds meer objecten gaan bewaren, die hun houvast bieden. Er zijn echter geen harde bewijzen die Lübbe's theorie kunnen staven.

In de beschrijving van de huidige historische cultuur wordt de hedendaagse erfgoedomgang met het verleden vaak afgezet tegen de traditionele historische benadering van de geschiedenis. Er zijn grote verschillen tussen de twee uitgangspunten. De Duitse historicus Rolf Schörken stelt dat de twee benaderingen de tegenstelling weergeven tussen wetenschappers en de rest van de samenleving, de massa.¹⁰ Aan de ene kant staan de traditionele historici, die altijd hebben gepleit voor een rationele, kritische beschrijving van de geschiedenis, berustend op feiten en schriftelijke bronnen. Zij proberen het verleden in zijn eigen termen te vatten. Aan de andere kant vinden we de erfgoedbenadering van het verleden, waar wordt uitgegaan van emotie, nostalgische gevoelens en beleving. Het benoemen van erfgoed is selectief en koppelt het verleden juist aan hedendaagse opvattingen, waarbij context, continuïteit en chronologie van ondergeschikt belang zijn geworden.¹¹

Overige karakteristieken van de erfgoedbenadering van het verleden zijn dat identiteit belangrijker wordt geacht dan authenticiteit en het vooral verwant is aan herinneringen. Zoals cultuurhistoricus Rob van der Laarse stelt: "*Het draait niet om argumenten maar om gevoelens, niet om bestudering maar verering, niet om geloofwaardige interpretaties maar een absoluut geloof in de eigen versie van het verleden.*"¹² Dergelijke typering kunnen al gauw leiden tot een negatief waardeoordeel over de erfgoedbenadering. Toch moeten we de erfgoedbenadering niet als slechte tegenhanger zien van de traditionele historische omgang met het verleden. Uiteindelijk zijn beide omgangsvormen een product van constructie en selectie van gebeurtenissen en objecten uit het verleden. Historicus en geograaf David Lowenthal beschrijft in zijn werk de tegenstelling tussen de historische benadering en de hedendaagse erfgoedomgang met het verleden. Zoals hij stelt is erfgoed geen gedetailleerd onderzoek naar wat er precies is gebeurd in de geschiedenis, maar een viering van het verleden die handvatten geeft in het heden.¹³

Mogelijkheden en gevaren van erfgoed

Erfgoed heeft ons veel te bieden. Het geeft ons verbondenheid met onze voorouders, het zorgt voor sociale cohesie in onze samenleving en helpt bij identiteitsvorming. Toch zijn er ook schaduwkanten aan

⁹ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 24/25.

¹⁰ Ibidem, 9.

¹¹ Ibidem, *Een eigentijds verleden*, 32.

¹² Rob van der Laarse, 'Erfgoed en de constructie van vroeger', in: R. van der Laarse (ed.), *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering* (Amsterdam 2005) 10.

¹³ David Lowenthal, *The Heritage Crusade and the spoils of History* (Cambridge 1998) x.

erfgoed toe te schrijven, die niet achterwege gelaten mogen worden. Zo kan erfgoed leiden tot uitsluiting van groepen en ingezet worden als een ideologisch wapen voor nationalistische doeleinden. Daarnaast kan het zorgen voor ontheiliging, chauvinisme en egoïsme of gestolen en gemanipuleerd worden.

Veel critici vinden dan ook dat de “vererfgoedisering” van de geschiedenis een halt toe moet worden geroepen, omdat zij een aanslag zou doen op waarheidsgetrouwe, authentieke tradities.¹⁴ Volgens hen zijn populaire, nostalgische gevoelens van de massa bepalend en wordt het verleden uit haar context gelicht door eenzijdige selectie of uitgebuit voor commerciële doeleinden. Terecht wijst Lowenthal erop dat ook de traditionele, academische vorm van geschiedbeoefening niet verder komt dan het construeren van het verleden.¹⁵ Altijd zal de weergave van de geschiedenis bestaan uit een selectie van feiten en deze kan nooit honderd procent objectief zijn.

1.2 Kenmerken van Erfgoed

De hedendaagse omgang met het verleden wordt zichtbaar op veel verschillende manieren. In deze paragraaf zullen een aantal belangrijke kenmerken en begrippen verder uitgediept worden.

Musealisering

In een tijd waarin de wereld snelle veranderingen doormaakt, zoeken mensen hun houvast en identiteit in het verleden. Als gevolg hiervan worden steeds meer (alledaagse) objecten uit het verleden bewaard en tentoongesteld. Dit fenomeen is kenmerkend voor de hedendaagse omgang met het verleden en wordt musealisering genoemd. Hoogleraar Nederlandse cultuurgeschiedenis Ad de Jong beschrijft in zijn handboek *De Dirigenten van de herinnering* de opkomst van de volkscultuur in Nederland binnen het proces van identiteitvorming en musealisering. Hij stelt dat de musealisering aan het eind van de negentiende en begin twintigste eeuw sterk groeide, maar tegenwoordig tot een hoogtepunt is gestegen.¹⁶ Gevolgen van musealisering zijn een verbreding, verjonging en individualisering van onze historische cultuur. De objecten die bewaard worden zijn steeds gevarieerder en persoonlijker van aard en komen uit een recenter verleden. De functie- en contextverandering van objecten staat hierbij centraal.

Naast de groei in het verzamelen van objecten wordt ook de groei van het aantal musea gevat onder de term musealisering. Door toename van de bevolking en groei van welvaart, vrije tijd en

¹⁴ Lowenthal, *The Heritage Crusade and the spoils of History*, 88.

¹⁵ *Ibidem*, 112.

¹⁶ Ad de Jong, *De Dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940* (Nijmegen 2001) 21.

mobilititeit is de culturele participatie en daarmee het aantal musea toegenomen.¹⁷ Een andere term die verband houdt met musealisering is de vijf-voor-twaalf-gedachte. De klok slaat figuurlijk vijf voor twaalf als een historisch object of gebruik voorgoed dreigt te verdwijnen. Veelal komt het voor dat mensen op dat moment in actie komen om het te behouden.

Historische sensatie

De grondlegger van de Nederlandse cultuurgeschiedenis, Johan Huizinga omschrijft het extatische gevoel wat in hem opkomt bij het zien van een authentiek historisch object als een "historische sensatie".¹⁸ Het oog in oog staan met een authentiek voorwerp geeft je het gevoel direct contact te hebben met het verleden. Omdat binnen de erfgoedgang met het verleden veel aandacht is voor beleving en ervaring wordt het begrip historische sensatie regelmatig gebruikt. Van der Laarse noemt in dit verband het voorbeeld van de Hindeloper Kamer, die in zijn geheel werd nagebouwd op de Wereldtentoonstelling in 1878. De presentatie van verschillende meubels, objecten en poppen in klederdracht moest een verbeelding zijn van de eigenheid en deugdelijkheid van de Nederlandse cultuur, en werd daarmee haar visitekaartje.¹⁹ Door alle voorwerpen bij elkaar te plaatsen in de context van de Friese kamer werd een authenticiteitsbeleving gecreëerd, die voor die tijd heel bijzonder was.²⁰

Authenticiteit

Volgens Huizinga kan een object een historische sensatie oproepen bij het publiek, zolang het authentiek is. Bij het voorbeeld van de Hindeloper kamer kunnen we niet echt spreken van een authentieke situatie, omdat het gaat om een samenstelling van objecten die oorspronkelijk niet bij elkaar hoorden. Door voorwerpen in een nieuwe context te plaatsen wordt de authenticiteit al aangetast. Van der Laarse spreekt dan ook terecht van een authenticiteitsbeleving. Erfgoed geeft de suggestie authentiek te zijn, maar is het vaak niet.

In het kader van volksculturele uitingen neemt de discussie rond authenticiteit ook een belangrijke plaats in. Volkskundigen zijn altijd op zoek geweest naar authentieke folklore van het platteland. Het naspelen van volkscultuur door amateurs werd veroordeeld tot nepfolklore, ook wel fakelore genoemd. Wetenschappers zagen de folklorisering van het verleden als commerciële verdraaiing van de echte volksgebruiken.²¹ Albert van der Zeijden noemt het begrip authenticiteit in de

¹⁷ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 51.

¹⁸ Johan Huizinga, *Verzamelde werken II* (Haarlem 1948) 566.

¹⁹ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 7.

²⁰ Laarse, 'Erfgoed en de constructie van vroeger', 10.

²¹ Albert van der Zeijden, *Volkscultuur van en voor een breed publiek. Enkele theoretische premissen en conceptuele uitgangspunten* (Utrecht 2004) 13.

hedendaagse benadering van volkscultuur achterhaald in de zin dat het onrealistisch is de volkscultuur vrij te houden van commerciële invloeden.²²

Nostalgie

Een ander veelgebruikt begrip binnen de erfgoedgang met het verleden is nostalgie. Het woord is afgeleid van het Griekse *nostos algai*, wat betekent: de pijn van de terugkeer. In de zestiende eeuw werd de term voor het eerst gebruikt voor Zwitserse huursoldaten, die extreem last van heimwee hadden.

Symptomen van deze eerste vorm van nostalgie waren toen: melancholie, emotionaaliteit, veel huilen en anorexia, vaak eindigend in zelfmoord.²³

Tegenwoordig zal het zo'n vaart niet meer lopen. Nostalgie wordt vooral gekenmerkt door een sterke hang naar het verleden. In de visie van de Britse historicus J.H. Plumb zouden nostalgische gevoelens een reactie zijn op het vooruitgangdenken in de moderne samenleving.²⁴ Het heden en de toekomst worden als negatief gezien door toenemende verandering en modernisering. Door een persoonlijke selectie van herinneringen wordt een eigen verleden samengesteld en ontstaat het subjectieve beeld dat vroeger alles beter was. Volgens de Amerikaanse socioloog Fred Davis wordt bij nostalgie het verleden in dienst gesteld van het heden.²⁵ Net als bij erfgoed worden negatieve herinneringen uit het verleden hierbij weggefilterd. Het verdraaide beeld wat nostalgie geeft van het verleden wordt door veel historici verguisd.

Invented traditions en identiteitvorming

De term *invented tradition* komt voort uit de invloedrijke bundel van Eric Hobsbawm en Terrence Ranger. Zij beschrijven hoe de volkscultuur tijdens het negentiende-eeuwse proces van natievorming door de politiek werd ingezet als voorbeeld en identificatiemiddel.²⁶ Hierbij werden veelal nieuwe tradities bedacht of oude tradities nieuw leven ingeblazen. Bij *invented traditions* werd een deel van het verleden uitgelicht en gepresenteerd tijdens publieke plechtigheden als symbool van nationale trots. Een voorbeeld hiervan in de negentiende eeuw is de eerdergenoemde Nederlandse bijdrage aan de wereldtentoonstelling. In 1878 bouwde men voor deze gelegenheid een complete Hindeloper kamer met poppen in klederdracht na. Deze vorm van Hollandse folklore moest een verbeelding zijn van de eigenheid en deugdelijkheid van de Nederlandse cultuur, en werd daarmee haar visitekaartje.²⁷

²² Zeijden, *Volkscultuur van en voor een breed publiek*, 23.

²³ Fred Davis, 'Nostalgia, Identity and the current nostalgia wave', *The journal of popular culture* 11, nr. 2 (2004) 414.

²⁴ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 21.

²⁵ Ibidem, p.21.

²⁶ Irene Cieraad, *De elitaire verbeelding van volk en massa. Een studie over cultuur* (Muiderberg 1988) 48.

²⁷ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 7.

Een ander voorbeeld wat in zekere zin een *invented tradition* is, komt van volkskundige J.J. Voskuil. Hij schreef in 1981 een kritisch artikel in het *Volkskundig Bulletin* over het zogenaamd eeuwenoude midwinterhoornblazen in Twente. Hierin waarschuwde hij voor het uitlichten van enkele aspecten van een gebruik uit de context van de geschiedenis.²⁸ Irene Cieraad stelt, in haar studie over cultuur uit 1988, dat er bij volksgebruiken of folklorismen vaak sprake is van *invented traditions*.²⁹ Deze zouden voortkomen uit commerciële motieven in de toeristische sector. Soms worden oude tradities opnieuw tot leven gewekt, maar het kan ook gaan om nieuw bedachte tradities.

Hoogleraar religieuze geschiedenis P.G.J. Post wijst er terecht op dat *invented traditions* niet zozeer draaien om manipulatie en denkbeeldige authenticiteit van het verleden. Belangrijk zijn vooral de steeds wisselende omgang met het verleden en de constructie van tradities en identiteiten.³⁰

1.3 Onze visuele beeldcultuur

Zoals uit het voorgaande duidelijk werd, is onze omgang met het verleden democratischer geworden. Door professionalisering, groeiende publiciteit en moderne media krijgen instellingen en verenigingen een steeds groter publieksbereik. Steeds meer mensen krijgen toegang tot cultuurhistorische activiteiten en hun wensen zijn belangrijker geworden. Deze veranderingen hebben ook invloed op de hedendaagse omgang met volkscultuur. Om erachter te komen op welke wijze de volksculturele participatie verhoogd kan worden is het nodig de kenmerken van het hedendaagse publiek in kaart te brengen. Als uitgangspunt hiervoor dient het werk van de Britse socioloog John Urry. In zijn boek *The Tourist Gaze* beschrijft hij kenmerken van de postmoderne toerist.

Een postmodern publiek

Het Postmodernisme ziet Urry als een nieuw cultureel paradigma, waarin grenzen tussen hoge en lage cultuur vervaagd zijn.³¹ In een tijdperk van toenemende massacommunicatie is het uitgangspunt van de toerist veranderd en wil hij niet langer tot een bepaalde groep worden gerekend. De hedendaagse toerist verwacht een individuele benadering, waarin hij zelf keuzes kan maken. We zien dit bijvoorbeeld terug in multimediatours waarbij mensen zelf kunnen bepalen welke informatie ze willen opnemen. Daarnaast zijn (volks)culturele objecten en activiteiten makkelijker toegankelijk geworden door internet en andere moderne media. Het publiek kan er goed selecteren en beleven vanuit de eigen huiskamer.

²⁸ J.J. Voskuil, 'Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld', in: J.J. Voskuil en A. Doornbosch (ed), *Volkskundig Bulletin* 7 (1981) 30.

²⁹ Cieraad, *De elitaire verbeelding van volk en massa*, 87.

³⁰ P.G.J. Post, "God kijkt niet op een vierkante meter... of Hobsbawm herlezen...'", in: Carlo van der Borgt e.a. (ed.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland* (Amsterdam 1996) 195.

³¹ John Urry, *The Tourist Gaze* (Londen 2002) 74/75.

Doordat de grenzen tussen elitaire- en massacultuur vervaagd zijn, kan het postmoderne publiek snel schakelen tussen kunst en kitsch.³² Het ene moment kan het genieten van de schoonheid van een authentiek, waardevol kunstwerk; het andere moment speelt authenticiteit geen rol en is een alledaags voorwerp net zo waardevol, door de nostalgische gevoelens die het oproept. Urry wijst hierbij ook op de toegenomen musealisering van alledaagse voorwerpen door een veranderde kijk op het verleden. Er wordt niet langer uitgegaan van één gezamenlijke nationale geschiedenis, maar er is aandacht voor allerlei alternatieve, persoonlijke interpretaties, zoals onder andere economische, feministische en etnische verhaallijnen. De aandacht voor het alledaagse beschrijft Urry als de overgang van “aura” naar “nostalgia”. De sacrale authenticiteit van een voorwerp of traditie is ondergeschikt geworden aan subjectieve, persoonlijke herinneringen.

Moderne presentatietechnieken, beleving en visualisering

In onze visuele beeldcultuur spelen televisie, film en andere moderne media de hoofdrol. Om de postmoderne bezoeker aan te spreken, moeten historische musea en andere (volks)culturele trekpleisters een breed scala aan moderne presentatiemiddelen uit de kast halen. Door een groot aanbod aan culturele activiteiten is de consument kieskeuriger geworden en moeten er steeds nieuwe manieren gevonden worden om het publiek te prikkelen. Dit vindt ook zijn doorwerking in de huidige omgang met het verleden. Historische musea en andere erfgoedinstellingen kunnen niet langer volstaan met tekstuele presentaties van de geschiedenis. Het verleden moet met behulp van moderne media tot een visuele ervaring gemaakt worden voor de hedendaagse bezoeker. Interactieve websites, Twitter, Flickr, Hyves en Facebook zijn de bekende netwerkomgevingen waar het publiek te bereiken is. Maar ook toepassingen als GPS, MP3, PDA of Podcasts worden ingeschakeld voor bijvoorbeeld erfgoedwandelingen. Ook hierbij geldt dat de bezoeker zelf toegang heeft tot het selecteren van informatie. Zo zijn er in Nederland verschillende erfgoedlocaties waar informatie ontsloten kan worden via de mobiele telefoon.

We zien deze gerichtheid op visualisering al in de negentiende eeuw ontstaan. Door middel van pano- en diorama's werden historische voorwerpen in hun context geplaatst en daarmee levendig gemaakt voor een breed publiek.³³ De toegenomen visualisering van het verleden roept ook de nodige discussie op. Als een ge(re)construeerde visuele presentatie met het oog op amusementswaarde gaat overheersen, kan de bovengenoemde sacrale authenticiteit van een historisch object worden aangetast. Dat juist deze authenticiteitwaarde ook een rol kan spelen bij het beleven van het verleden zagen we in de beschrijving van de historische sensatie door Johan Huizinga. Urry geeft aan dat de nadruk wordt

³² Urry, *The Tourist Gaze*, 91.

³³ Groot, *Hedendaagse historische tentoonstellingen*, 3.

gelegd op het participerende karakter van culturele uitingen.³⁴ In onze visuele postmoderne beeldcultuur wil het publiek de ultieme historische sensatie meemaken, waarbij authenticiteit ondergeschikt is aan beleving. Wat dit betreft zijn er veel aanknopingspunten voor de volkscultuur. Door het performatieve karakter van volksculturele uitingen kan een groot publiek aangesproken worden. Hierbij kan gedacht worden aan de presentatie van oude ambachten, optredens van folklore- of re-enactmentgroepen en andere *Living of Oral History*.

³⁴ Urry, *The Tourist Gaze*, 119.

2. Volkscultuur in Nederland

Het begrip volkscultuur heeft in Nederland de afgelopen decennia verschillende betekenissen en connotaties gekend, waardoor er geen eenduidigheid over de inhoud bestaat. Dr. Peter Jan Margry, werkzaam bij het Meertens Instituut, pleit dan ook voor invoering van het minder gekleurde begrip 'Immaterieel Erfgoed', wat aansluit bij de nieuw aangenomen UNESCO conventie uit 2003.³⁵ Hierin wordt volkscultuur gepresenteerd met de neutrale term 'Intangible Cultural Heritage'.

Om zicht te krijgen op de Nederlandse beeldvorming rond het begrip volkscultuur zal dit hoofdstuk als achtergrond dienen. Hierbij wordt ingegaan op de geschiedenis van de volkscultuur in Nederland en de toenemende aandacht die er in de huidige samenleving aan geschonken wordt.

2.1 Geschiedenis van de volkscultuur in Nederland

Theoloog en filosoof Johan Gottfried Herder en de gebroeders Grimm worden wel als geestelijke vaders van de volkskunde gezien. Wat zij in de achttiende eeuw onder het begrip 'volk' verstonden was gebaseerd op een nostalgische hang naar een onveranderd, oorspronkelijke verleden. Hoewel hun romantisch gedachtegoed ten grondslag lag aan de benadering van de negentiende-eeuwse volkskunde, zien we ook al in de Verlichting aandacht voor de volkscultuur ontstaan.³⁶ In de achttiende eeuw vormde zich onder intellectuelen een plotselinge belangstelling voor de lage plattelandscultuur. Johannes Le Francq van Berkhey maakte in die tijd de eerste etnografie van Nederlanders.³⁷ Daaropvolgend werd aan het einde van die eeuw in Duitsland de term volkskunde in het leven geroepen als een typisch product van het verlichtingsdenken.³⁸ Het leven van boeren en vissers werd geromantiseerd tot pure, authentieke cultuur in tegenstelling tot het drukke, massale leven in de stad.

Als reactie op het eenwordingsproces van Nederland in de negentiende eeuw werden allerlei initiatieven ontplooid om de eigenheid van het "volkskarakter" te behouden.³⁹ Door de snelle veranderingen en moderniseringsprocessen ten tijde van de natievorming werd de locale plattelandscultuur met haar nog authentieke ambachten en tradities gezien als rustpunt en basis van de Nederlandse identiteit. Hier zou de authentieke volksziel alleen nog te vinden zijn. Deze volksaard zou voortgekomen zijn uit een ver voorchristelijk verleden en op het punt staan te verdwijnen. De volkskundigen kwamen daarom in actie en bepaalden wat wel en niet tot de vaste, oorspronkelijke

³⁵ Peter Jan Margry, 'De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed' in: *Volkscultuur Magazine* 5, nr.1 (2010) 18.

³⁶ Herman Roodenburg, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat' in: Ton Dekker e.a. (ed), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000) 67.

³⁷ Rooijackers, *Volkscultuur: de rituelen van het dagelijks leven*, 5.

³⁸ Roodenburg, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat', 67.

³⁹ Gerard Rooijackers, 'De ideologie van het heem' in: Carlo van der Borgt e.a. (ed.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland* (Amsterdam 1996) 23.

volksgebruiken behoorde, zodat deze bewaard konden blijven voor het nageslacht. Aan het einde van de negentiende eeuw begon de volkscultuur ook in de wetenschap aandacht te krijgen.⁴⁰

De gedachte dat statische, onveranderlijke gebruiken en tradities uit het verleden gered dienden te worden, liep door tot in de twintigste eeuw. Voorvechter van deze benadering was folklorist D.J. Van der Ven. Hij was een grote populariseerder van volksgebruiken en zag de volkscultuur als cruciaal middel tot maatschappijvorming. Zo organiseerde Van der Ven in 1919 een week durend Vaderlands Historisch Volksfeest, waar allerlei tradities werden bijeengebracht tot een grote viering van het nationale saamhorigheidsgevoel. Het feest werd een groot succes.⁴¹

Ook Van der Ven plaatste de wortels van veel tradities in de voorchristelijke Germaanse tijd. Pas in de jaren twintig begon er twijfel te ontstaan over het oorsprongdenken en bleken een aantal veronderstelde, eeuwenoude tradities niet lang geleden in het leven te zijn geroepen voor politieke en ideologische doeleinden.⁴² Tijdens het negentiende-eeuwse proces van natievorming was de volkscultuur door de politiek ingezet als voorbeeld en identificatiemiddel.⁴³ Het collectieve geheugen werd genationaliseerd en er werd teruggegrepen op glorieus tijden, zoals de Gouden eeuw in Nederland. Jonge naties richtten zich meer op het etnologisch verleden, de volksverhalen en volksliederen.⁴⁴ In dit proces kunnen we ook het heruitvinden van tradities plaatsen zoals Hobsbawm en Ranger dit beschrijven in hun boek *The invention of tradition*.

In het interbellum had het opkomend toerisme met organisaties als de ANWB invloed op de Nederlandse volkscultuur. Rond de dertiger jaren was er vooral veel tegenstelling in het denken over volkscultuur. Dit contrast tekende zich af tussen wetenschappers onderling als wel tussen wetenschappers en amateurs.⁴⁵ De plattelandscultuur werd in deze decennia voor de Tweede Wereldoorlog vooral teruggevoerd op de Germaanse wortels. De Duitsers maakten daar in de oorlog dankbaar gebruik van met de volkscultuur als legitimatie voor het nationaalsocialisme. Door dit politieke misbruik kreeg het vakgebied een nare bijsmaak.⁴⁶ Zoals Van der Zeijden het noemt werd "*de traditionele volkscultuur ontmaskerd als een geïdealiseerde voorstelling van een tijdloos vroeger*".⁴⁷ Mensen zochten in de politiek en economisch onrustige tijd na de Eerste Wereldoorlog naar zekerheden in het nationale verleden. Volgens Voskuil werden daarom recente gebruiken zoals het midwinterhoornblazen door het

⁴⁰ Ibidem, 87.

⁴¹ Jong, *De Dirigenten van de herinnering*, 359.

⁴² Roodenburg, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat', 95.

⁴³ Cieraad, *De elitaire verbeelding van volk en massa*, 48.

⁴⁴ Roodenburg, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat', 76.

⁴⁵ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 11.

⁴⁶ Ton Dekker, 'Ideologie en volkscultuur: een geschiedenis van de Nederlandse volkskunde' in: Ton Dekker e.a. (ed), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000) 47.

⁴⁷ Zeijden, *Volkskunde van en voor een breed publiek*, 13.

najagen van deze oergevoelens gemythologiseerd tot eeuwenoude traditie.⁴⁸ Voskuil zette zich fel af tegen de mythologisering van het verleden. Zijn visie markeerde de overgang van de traditionele volkskunde naar de moderne Europese Etnologie.

In jaren zestig van de vorige eeuw werd er definitief afgerekend met de oude idee van een vaste, statische volkskunde. Nadruk werd gelegd op het dynamische aspect wat in de jaren tachtig leidde tot een verbreding van het begrip en een samenwerking met andere vakgebieden zoals die van de antropologie, etnologie en sociologie.⁴⁹ De cultuur van alledag kreeg hierin een centrale plaats. Om afscheid te nemen van de oude ideeën en connotaties die de volkskunde opriep, kozen Ton Dekker, Herman Roodenburg en Gerard Rooijackers voor een nieuwe term. Hun handboek uit 2000 over de volkscultuur in Nederland kreeg de ondertitel *Een inleiding in de Nederlandse etnologie*.⁵⁰

In tegenstelling tot de traditionele essentialistische benadering van volkscultuur als een onveranderlijke karaktertrek van het volk, gaat het hedendaagse etnologisch onderzoek juist uit van de veelzijdigheid van volkscultuur. De betekenisgeving en dynamiek van historische, sociale en geografische ontwikkelingen staat hierbij centraal.⁵¹ Ook vanuit het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en het Meertens Instituut wordt de nadruk gelegd op het dynamische karakter van de volkscultuur en de hedendaagse invulling van tradities. Zoals Prof. P.G.J. Post zegt heeft men "*in toenemende mate oog voor het diffuse karakter, gelaagdheid, de verschillende invullingen en ook ongelijktijdigheden van zowel verleden en traditie, als identiteit.*"⁵²

Ondanks de nieuwe ideeën over volkscultuur als een dynamisch en toegankelijk fenomeen wordt het volgens Peter Jan Margry van het Meertens Instituut nog altijd geassocieerd met oubollige, onveranderlijke, lage plattelandsgebruiken en zelfs in verband gebracht met nationalistische praktijken uit de Tweede Wereldoorlog.⁵³ Of zijn voorstel voor invoer van het begrip 'immaterieel erfgoed' doorgang zal vinden is de vraag.

2.2 Toenemende aandacht voor volkscultuur

Vanuit de overheid is er groeiende aandacht voor volkscultuur in Nederland. Door toenemende globalisering zijn mensen bewuster geworden van hun eigen identiteit en het belang van het behoud ervan. Een voorbeeld hiervan is het idee van de oprichting van een eigen Nationaal Historisch Museum.

⁴⁸ Hoe er tegenwoordig wordt aangekeken tegen het midwinterhoornblazen wordt als casus uitgewerkt in hoofdstuk vijf.

⁴⁹ Roodenburg, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat', 108.

⁵⁰ Ton Dekker e.a. (ed), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000).

⁵¹ Roodenburg, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat', 66.

⁵² Post, "God kijkt niet op een vierkante meter...' of Hobsbawm herlezen...'", 196.

⁵³ Margry, 'De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed', 17.

Niet alleen de globalisering zorgt voor een reflectie op de eigen tradities en gebruiken. Migratie heeft geleid tot een kruising van culturen en dus een kruising van gebruiken en tradities. Juist ook in het kader van integratie wordt volkscultuur steeds meer geoperationaliseerd als overbruggingsmiddel wat kan zorgen voor sociale samenhang.

In haar beleid herkent de overheid volkscultuur als belangrijke bron van lokale economische en culturele ontwikkeling. Om zoveel mogelijk mensen in Nederland te stimuleren zelf deel te nemen aan onder andere volksculturele activiteiten is in 2009 het Fonds voor de Cultuurparticipatie in het leven geroepen. Dit fonds heeft in samenwerking met het Mondriaanfonds, het Meertens Instituut, Erfgoed Nederland en het Nederlands Centrum voor volkscultuur het boek *Splitsen of Knopen? Over volkscultuur in Nederland* gepubliceerd. Hierin zijn hedendaagse visies op volkscultuur gebundeld.

Europees etnoloog Sophie Elpers geeft in de bundel aan dat de belangstelling voor volkscultuur vanuit de overheid niet iets nieuws is.⁵⁴ Eind negentiende eeuw verscheen het onderwerp voor het eerst op de politieke agenda als middel om nationale identiteit en uniformiteit te creëren. Begin twintigste eeuw was een indrukwekkend erecomité, afgevaardigd van de overheid, aanwezig op het Vaderlands Historisch Volksfeest en werd met financiële steun van de regering het Openluchtmuseum geopend. Ook in het vervolg van de twintigste eeuw stond het behoud van volkscultuur op de beleidsagenda. Met de verandering in het denken over volkscultuur is ook het overheidsbeleid bijgesteld. Volgens Elpers is het van belang dat binnen de hedendaagse volkscultuur geen hiërarchie wordt onderscheiden. Het omvat zowel vormen van hoge als lage cultuur, autochtone en allochtone uitingen.⁵⁵ Aansluitend bij de hedendaagse omgang met het verleden moet de volkscultuur van en voor alle groepen in de samenleving toegankelijk worden gemaakt. Problematisch hierin is de topdown benadering van volkscultuur door ambtenaren. Margry legt uit dat traditionele uitingen van volkscultuur van bovenaf omgevormd worden tot elitaire cultuurvormen met behulp van moderne kunstenaars en multiculturele projecten.⁵⁶ Dit terwijl volkscultuur gaat over alledaagse dingen en juist vraagt om een aanpak van onderaf.

Een andere aanleiding voor de huidige aandacht voor volkscultuur ligt bij UNESCO. In 2003 werd door deze werelderfgoedorganisatie de conventie voor bescherming van 'Intangible heritage', ofwel immaterieel erfgoed, aangenomen.⁵⁷ De conventie zorgde ook in Nederland voor nieuwe discussie over mogelijkheden en vraagstukken rondom mondialisering, culturele verscheidenheid, identiteitsconstructies en kennisoverdracht.⁵⁸ Volgens Van der Zeijden is de conventie een voorbeeld

⁵⁴Sophie Elpers, 'Volkscultuur en overheid: een geschiedenis' in: Hester Dibbits e.a. (ed), *Splitsen en knopen. Over volkscultuur in Nederland* (Rotterdam 2009) 191.

⁵⁵Ibidem, 196.

⁵⁶Margry, 'De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed', 17.

⁵⁷Marc Jacobs en Gerard Rooijackers, 'Een onbeschaamde blik. Etnologie, volkscultuur, erfgoed en dagelijks leven', *cULTUUR. Tijdschrift voor etnologie* 1 (2009), 18.

⁵⁸Ibidem, 19.

van de verschuiving in het denken over volkscultuur, waarbij de nadruk steeds meer op betekenisgeving van tradities komt te liggen.⁵⁹

⁵⁹ Zeijden, *Volkscultuur van en voor een breed publiek*, 13.

3. De hedendaagse presentatie van volkscultuur

In dit hoofdstuk komt naar voren hoe er tegenwoordig tegen volksculturele uitingen wordt aangekeken en welke functies deze kunnen vervullen. Ook wordt er ingegaan op de toegankelijkheid van volksculturele uitingen.

3.1 Huidige definities

Zoals in het vorige hoofdstuk al werd gesteld, ligt binnen de hedendaagse benadering van volkscultuur de nadruk op dynamiek en veelzijdigheid. Volkscultuur gaat over het dagelijks leven van nu, maar heeft ook een directe link met het verleden. Albert van der Zeijden en Ineke Strouken hebben vanuit hun positie binnen het Nederlands Centrum voor Volkscultuur veel geschreven over de huidige ontwikkeling van de Nederlandse volkscultuur. Door debatten en studiedagen te organiseren waar ervaringen en problemen rond volkscultuur aan de orde komen, vormen zij een belangrijke schakel tussen beoefenaars van volkscultuur, erfgoedinstellingen en overheid. Binnen het Nederlands Centrum voor Volkscultuur (NCV) wordt de volkscultuur als volgt gedefinieerd:

“Volkscultuur is de manier waarop mensen hun dagelijks leven vormgeven. Het zijn de alledaagse dingen, gewoonten en gebruiken, normen en waarden, tradities en rituelen die in ieders leven een rol spelen. Volkscultuur heeft dus te maken met roots en identiteit.”⁶⁰

Het NCV maakt hierbinnen een onderverdeling van vier groepen, namelijk:

- onderzoek naar aspecten van het dagelijks leven;
- onderzoek naar regionale cultuur;
- levende geschiedenis en folklore;
- en volkskunst en ambachten⁶¹

Er zijn veel groepen die zich in Nederland bezig houden met een vorm van volkscultuur. Naast ambachten en volkskunst, geschiedbeoefening en folklore zijn er categorieën als landbouw en landschap, *Living History*, streektaal en streekdracht, migrantencultuur, muziek en zang, volksfeesten en volkssporten. Al deze groepen geven, ieder op hun eigen manier, vorm aan de omgang met het dagelijks leven. Voorheen richtten volkskundigen zich vooral op aspecten binnen de achtergrond van deze volksculturele uitingen, zoals ouderdom en herkomst. Tegenwoordig wordt veel meer waarde gehecht aan functieverandering en betekenisgeving binnen volksculturele processen.⁶²

⁶⁰ Ineke Strouken, ‘Lezing door Ineke Strouken’ (versie 12 februari 2009), http://www.volkscultuur.nl/beleid-voor-volkscultuur_100.html#link27 (20 juni 2010).

⁶¹ Ibidem.

⁶² Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 5.

3.2 Functies van volkscultuur

Volkscultuur kan goed bijdragen aan de culturele participatie omdat het veel verschillende functies kan vervullen voor verschillende groepen in de samenleving.

Volkscultuur als bron van identiteit

Voor het vormen van sociale cohesie kan volkscultuur ingezet worden als samenbindende factor. Alledaagse gebruiken zijn toegankelijk voor alle delen van de bevolking. Zo dragen bijvoorbeeld Koninginnedag of een wereldkampioenschap voetbal bij aan ons saamhorigheidsgevoel als Nederlanders. Juist ook in het kader van migratie is deze functie van volkscultuur belangrijk. In het spanningsveld tussen behoud van lokale identiteit en integratie van nieuwe culturen wordt in recente publicaties vooral gewezen op de complexiteit, gelaagdheid en diversiteit van culturen. Onze Nederlandse identiteit verandert voortdurend. Volkscultuur kan mensen inzicht geven in deze veranderingsprocessen.

De benadering van volkscultuur als bron van identiteit vraagt ook om oplettendheid. We moeten uitkijken dat het niet ingezet wordt als middel om minderheden buiten te sluiten. Cieraad beschrijft in dit verband de functie van volkscultuur als ideologisch wapen.⁶³ Volkscultuur kan volgens haar aan de ene kant als schild werken tegen de vijand door te richten op de eigenheid van tradities. Aan de andere kant worden de tradities van migranten in het vooruitgangdenken ook wel gezien als achterlijk en achterhaald. Dan moet het traditionalisme juist verwijderd worden omdat het integratie bemoeilijkt. In het huidige debat over Islamisering zien we volkscultuur gebruikt worden als zodanig. Geert Wilders legt de nadruk op het eigene van de Nederlandse cultuur en zet de traditionele Hollandse gebruiken tegenover de vijandige islamitische cultuur. Migrantinnen die met een hoofddoek op willen lopen worden afgeschilderd als achterlijk en ouderwets.

Volkscultuur als product op de markt van ervaringen en belevenissen

Volkscultuur en toerisme zijn twee begrippen die elkaar aantrekken. Al in het begin van de twintigste eeuw werd het toerisme door folklorist D.J. van der Ven gebruikt om volksculturele activiteiten te bevorderen. De identiteit van een streek werd hierbij als uitgangspunt genomen.⁶⁴ Ook in plaatsen als Volendam en Marken wordt de traditionele volkscultuur al jaren nagespeeld voor commerciële doeleinden.

Door de toegenomen welvaart en vrije tijd is de cultuurhistorische belangstelling onder de Nederlandse bevolking gegroeid. Bart Pors van Erfgoed Nederland wijst op het feit dat globalisering

⁶³ Cieraad, *De elitaire verbeelding van volk en massa*, 79.

⁶⁴ Hans Mommaas, 'Volkscultuurtoerisme: slobeschouwing', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed), *Volkscultuur: een dubbele verrijking*, 92.

leidt tot massacultuur en daarmee heeft gezorgd voor nieuwe aandacht voor het bijzondere van de lokale volkscultuur.⁶⁵ Door de behoefte aan identiteitvorming wordt de volkscultuur door de commercie ingezet als product op de markt van ervaringen en belevenissen. De recreatieve functie van volkscultuur kan werken als een dubbele verrijking door aan de ene kant het toeristisch product meer diepgang en diversiteit te geven. Aan de andere kant biedt het de plaatselijke bevolking inkomsten, werkgelegenheid en bekendheid.⁶⁶

Aan deze commerciële exploitatie kleven ook nadelen. Erfgoed kan beschadigd raken door een grote stroom van toeristen en oude gewoonten en tradities kunnen hun waarde verliezen. Daarnaast wordt het straatbeeld bij veel toeristische trekpleisters vervuild door allerhande reclame en voorzieningen. Zoals Ineke Strouken van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur stelt is het te zwart-wit om ervan uit te gaan dat toeristische uitbating van volkscultuur altijd leidt tot aantasting van de authenticiteit. Voor de volksculturele én de toeristische sector is een zo groot mogelijke authenticiteit belangrijk.⁶⁷ Volgens Ton Dekker, voormalig onderzoeker bij het Meertens Instituut, moet toerisme binnen volkscultuurgebruiken niet beschouwd worden als ongepast element. Hij ziet het toerisme als een moderne maatschappelijke component, die onder andere kan bijdragen het levendige karakter van tradities en aan de herinvoering of het behoud ervan.⁶⁸

Overige functies

Naast toeristische en identiteitvormende mogelijkheden van volksculturele uitingen zijn er nog andere manieren waarop volkscultuur een bijdrage kan leveren. Zo kan volkscultuur ingezet worden als inspiratie tot culturele vernieuwing of eenvoudigweg dienen als vrijetijdsbesteding. Eveneens biedt volkscultuur, door het performatieve en veelzijdige karakter, perspectief als educatief leermiddel.

3.3 Toegankelijkheid van volkscultuur

De hedendaagse volkscultuur biedt de mogelijkheid om een groot en gevarieerd publiek aan te spreken. Naast een overvloed aan invalshoeken, kunnen allerlei mensen van verschillende achtergronden actief deelnemen aan volksculturele activiteiten of ze passief bezoeken.

⁶⁵ Bart Pors, 'Volkscultuur en commercialisering', in: Hester Dibbits e.a. (ed.), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland*, 156.

⁶⁶ Esther Brinkhorst, 'Nederlandse volkscultuur voor Amerikaanse toeristen', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed.), *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking*, 41.

⁶⁷ Ineke Strouken, 'Levende geschiedenis', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed.), *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking* (Utrecht 2000) 27.

⁶⁸ Ton Dekker, 'Paasvuren: van Germaans feest tot toeristisch evenement', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed.), *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking* (Utrecht 2000) 87.

Mogelijkheden

Allereerst is er de variatie aan thema's binnen het volksculturele veld, zoals ambacht en volkskunst, folklore, geschiedbeoefening, landbouw en landschap, muziek en zang, streektaal, streekdracht, volksfeesten en volkssporten. Deze verschillende onderwerpen vergroten de toegankelijkheid: er is voor iedereen wat wils.

Naast de variatie in thema's kunnen mensen op verschillende wijze betrokken worden bij volksculturele uitingen. Een van de mogelijkheden is zelf deel te nemen aan activiteiten. We zien dit binnen de *Living History*, waar folkloregroepen traditionele gebruiken beoefenen of naspelen en re-enactmentgroepen hele geschiedenissen reproduceren. Andere mogelijkheden tot actieve deelname aan volksculturele uitingen zijn het lidmaatschap tot heemkunde- of natuurverenigingen, waar behoud van de streekcultuur centraal staat. Binnen de moderne volkscultuur zijn er ook onderdelen waar bijna de hele Nederlandse bevolking actief in participeert, zoals Koninginnedag of het Sinterklaasfeest.

Behalve de mensen die actief betrokken zijn bij volksculturele uitingen is er een andere grote groep die aangesproken kan worden met volkscultuur: het publiek. Juist de alledaagsheid van gewoonten en gebruiken zorgen ervoor dat mensen uit allerlei lagen van de bevolking zich in volkscultuur herkennen. Daarnaast heeft het wegvallen van de grenzen tussen hoge en lage cultuur bijgedragen aan de toegankelijkheid van volksculturele activiteiten. De geschiedenis wordt van onderaf beschreven en er wordt meer gebruik gemaakt van orale en materiële bronnen in plaats van "elitaire" geschreven bronnen.⁶⁹ Een belangrijk onderdeel van het publiek vormen de toeristen. De toeristen kunnen met volkscultuur bereikt worden doordat zij in hun vrije tijd op zoek zijn naar culturen in een andere tijd en plaats en gericht zijn op beleving en ervaring. Doordat binnen tradities en gebruiken de eigenheid van streken wordt benadrukt, biedt de volkscultuur dát waar de toerist naar opzoek is.

Gevaren

Hoewel het benadrukken van streekidentiteit aansprekend kan werken voor toeristen, schuilt hierin ook een gevaar. Door de eigenheid van tradities en gebruiken te benadrukken kunnen groepen die geen onderdeel uitmaken van de gemeenschap, buitengesloten worden. Vaak zien we dit gebeuren als tradities worden gezien als statische activiteiten en buiten de context van een veranderende samenleving worden geplaatst.

Hoe het staat met de toegankelijkheid van de volkscultuur in de provincie Overijssel zal duidelijk worden uit de volgende hoofdstukken.

⁶⁹ Cieraad, *De elitaire verbeelding van volk en massa*, 52.

4. Volkscultuur in de provincie Overijssel

De bevordering van volkscultuur is door het vierde kabinet Balkenende als een van de speerpunten vastgelegd in het cultuurbeleid. Hieruit vloeit voort dat volkscultuur ook op provinciaal niveau de aandacht krijgt. Om een kader te geven aan het onderzoek is de provincie Overijssel als uitgangspunt genomen. In deze provincie is in 2008 het plan opgesteld om een advies en informatiepunt voor volkscultuur op te richten en de volksculturele activiteiten te inventariseren. In dit hoofdstuk zal een overzicht en analyse gegeven worden van deze volksculturele activiteiten binnen Overijssel.

4.1 Het beleid

Het bestuur van de provincie presenteert volkscultuur als een effectieve manier om mensen zich in hun omgeving thuis te laten voelen. Met het programma *Streekcultuur leeft!* streeft de provincie naar het behouden en moderniseren van streektaal en cultuur van Overijssel. Daarnaast is het doel gesteld om het aanbod van streekcultuuruitingen te versterken en nieuwe en jonge Overijsselaars met streekcultuur in contact te brengen.⁷⁰

In aansluiting op *Streekcultuur leeft!* wil de provincie met het programma cultuurdeelname *Overal!Overijssel* bereiken dat meer mensen actief met kunst en (volks)cultuur aan de slag gaan. Doelstelling is via de gemeenten aandacht te besteden aan tradities en hun verbinding met de hedendaagse samenleving. Vanuit het programma worden volksculturele activiteiten ondersteund die gericht zijn op het in beeld brengen en bewaren van de lokale en regionale culturele historie. Projecten die het dynamische aspect van streekcultuur benadrukken krijgen hierbij extra aandacht.⁷¹ Daarnaast wil de provincie de toegankelijkheid van (voornamelijk de neerslag van) volkscultuur vergroten.⁷²

Om de volksculturele participatie te bevorderen en bij te kunnen dragen aan de ondersteuning en ontwikkeling van de Overijsselse volkscultuur is het belangrijk in kaart te brengen hoe deze eruit ziet.

Fig. 1. Cartoon 'Identiteit van Overijssel'

⁷⁰ Provincie Overijssel 'Notitie Streekcultuur Leeft!' (versie juni 2010), http://www.overijssel.nl/publish/pages/97691/pdf_streekcultuur_leeft.pdf (10 juni 2010).

⁷¹ Mireille Kassels, *Overal! Overijssel. Provinciaal programma cultuurdeelname 2009-2012* (Zwolle 2008) 24.

⁷² Het programma *Overal!Overijssel* is onderdeel van *Samen & Overijssel*, de nota Jeugd, Sociale Infrastructuur en Cultuur 2009-2012.

Want kan er eigenlijk wel gesproken worden van een Overijsselse volkscultuur? En zo ja, hoe ziet deze dan uit?

4.2 Volkscultuurgebruiken in Overijssel

Over volksculturele gebruiken in de provincie Overijssel als geheel waren tot voorkort nog weinig gegevens beschikbaar. Om meer zicht te krijgen op het volksculturele veld en ondersteuning te bieden aan de activiteiten heeft de provincie opdracht gegeven om een Advies en Informatiepunt Volkscultuur (AIV) op te zetten. Kunst & Cultuur Overijssel heeft dit steunpunt ontwikkeld en een inventarisatie gemaakt van de organisaties, verenigingen en stichtingen die in de provincie actief zijn op het gebied van volkscultuur.⁷³ De inventarisatie resulteerde in een overzicht van circa duizend organisaties die zich bezig houden met traditionele of modernere vormen van volkscultuur. Ook zijn een aantal ongeorganiseerde uitingen van volkscultuur in de inventarisatie opgenomen.

Uit de conclusie van het inventarisatierapport blijkt dat de meeste Overijsselaars actief aan volkscultuur deelnemen op de gebieden *Geschiedbeoefening*, *Muziek en zang* en *Volksfeesten*. Vooral muziek, zang en volksfeesten zijn dan ook domeinen die het meest toegankelijk zijn voor een groot publiek en makkelijker kunnen inspelen op het dynamische aspect van volkscultuur. De categorieën *Migrantencultuur*, *Volksdansen* en *Volksdevotie* zijn het minst vertegenwoordigd in Overijssel. Naar verwachting zijn deze groepen wel aanwezig, maar minder bekend, minder toegankelijk en/of minder in verenigingsverband ondergebracht. *Ambacht en Kunstnijverheid*, *Volkssporten*, *Landbouw en landschap* en *Folklore* komen als gemiddeld uit de bus. De belangrijkste bezigheid van deze groepen is in stand houden en doorgeven van traditionele Overijsselse objecten, tradities en gebruiken.⁷⁴

4.2 Regio's in Overijssel

De provincie Overijssel wordt gevormd door de regio's Kop van Overijssel (vroeger het land van Vollenhove), Salland en Twente. Hoewel Overijssel een bestuurlijke eenheid is, is het geen natuurlijk gegroeid leefgebied. Het is dan ook moeilijk te spreken van een gemeenschappelijke Overijsselse volkscultuur door grote verschillen tussen de regio's. Het deel van de provincie boven de Vecht vormt op cultureel gebied meer een eenheid met Zuid-Drente dan met andere delen van Overijssel. Twente

⁷³ Berdien de Groot, Inventarisatierapport: Tradities in Overijssel. Een overzicht van volkscultuur in de provincie (Stageproduct Kunst & Cultuur Overijssel, Zwolle 2010) 16.

⁷⁴ Groot, Inventarisatierapport: Tradities in Overijssel, 16.

daarentegen heeft juist meer overeenkomsten met het graafschap Bentheim en een gedeelte van de Achterhoek. Verder zien we culturele gelijkenis in de gebieden langs de IJssel.⁷⁵

De Kop van Overijssel

De Kop van Overijssel is een regio in het noordwesten van de provincie. Tot het gebied worden de gemeenten Steenwijkerland, Zwartewaterland, Staphorst en Kampen gerekend. Karakteristiek voor het gebied zijn het waterrijke natuurgebieden bij Giethoorn en de Weerribben. Als westkust van de Zuiderzee kende de Kop van Overijssel in het verleden florerende havenplaatsen als Vollenhove en Hasselt; De havenplaatsen Blokzijl en Zwartsluis waren in de Tachtigjarige Oorlog vermaarde vestigsteden.⁷⁶ De volksculturele activiteiten zijn hier dan ook nauw verbonden met het water. Zo bestaan er veel muziekkorpsen en zeemanskoren en worden regelmatig waterevenementen georganiseerd. Ook de aandacht voor geschiedbeoefening is er groot in vergelijking met andere regio's.⁷⁷

Een bekende traditie in de Kop van Overijssel is de viering van oudejaarsavond. In de gemeente Steenwijkerland zaten de jongens al in 1900 bij elkaar in de kajuiten van vissersschepen om het uiteinde te vieren.⁷⁸ Langzamerhand zijn de feesten verplaatst van garages naar stacaravans en keten. In Kampen is het al jaren gebruikelijk om tijdens Oud en Nieuw fanatiek met carbid in melkbussen te schieten.⁷⁹ Verder is de traditionele folklore nog te vinden in Staphorst. De bewoners zetten zich al jaren in voor het behoud van hun karakteristieke woonomgeving en klederdracht. In Genemuiden wordt als eerste-meigebruik nog elk jaar de traditionele Luiemotteviering gehouden.⁸⁰

Salland

In Salland woont ongeveer een kwart van de Overijsselse bevolking. De regio wordt gescheiden van Twente door de Sallandse heuvelrug, die in het Oosten van de IJsselvallei ligt. Naast heuvels zijn er in Salland vlakke weiden te vinden, veenoverblijfselen, rivieren en historierijke steden als Deventer en Zwolle.⁸¹ Het afwisselende Sallandse landschap en de folklore trekt veel toeristen aan. Zo wordt er in Raalte jaarlijks het Sallandse oogstfeest Stöppelhaene georganiseerd, waar veel mensen op af komen.⁸²

⁷⁵ Dirk Baalman en Rik Herngreen, *Identiteit van Overijssel. Een programma van Platform Erfgoed Bereikbaar* (zp 2009) 9.

⁷⁶ Frederik Wiedijk, *De Kop van Overijssel. Land werd waterland*, (zp 1995) 50-51.

⁷⁷ Groot, Inventarisatierapport: Tradities in Overijssel, 16.

⁷⁸ Wiebe Hoekstra, *Echt Overijssels?! Tradities in Nederland* (zp 2010) 56.

⁷⁹ Hoekstra, *Echt Overijssels?!* 38.

⁸⁰ In hoofdstuk vijf wordt de Luiemotteviering als casus binnen de hedendaagse omgang met het verleden verder geanalyseerd.

⁸¹ Harry Wonink, *Salland. Een zomerdroom* ('s-Gravenhage 1982) 7.

⁸² In hoofdstuk vijf wordt het Oogstfeest als casus binnen de hedendaagse omgang met het verleden verder geanalyseerd.

Verder zijn binnen de Sallandse volkscultuur vooral feesten populair en zet men zich actief in voor het behoud van streektaal.⁸³

Twente

Twente is de grootste regio die wordt gescheiden van Salland door de Sallandse heuvelrug. De textiel- en metaalindustrie hebben in Twente veel invloed gehad op de sociale en maatschappelijke ontwikkelingen in de regio. Tot in het begin van de negentiende eeuw waren spinnen en weven onderdeel van het agrarische huishouden. Deze huisindustrie verplaatste zich met de opkomst van de stoommachine naar de textielfabrieken.⁸⁴

Een groot verschil met Salland is dat de Twentenaren een sterk gevoel hebben van eigen identiteit. Het idee is zelfs geopperd om Twente tot Provincie uit te roepen.⁸⁵ Door de toeristische sector en verschillende culturele en historische organisaties wordt de eigenheid van de Twentse identiteit gebruikt en benadrukt. Het romantische, glooiende landschap, de gastvrijheid, rust en folklore worden al vanaf het begin door VVV's gepresenteerd als onderscheidend van andere regio's.⁸⁶ De typisch Twentse gebruiken zoals Palmpaasoptochten, midwinterhoornblazen en oogstfeesten worden ingezet als trekpleisters van de Twentse identiteit. In vergelijking met Salland en de Kop van Overijssel is er in de regio Twente de meeste aandacht voor folklore. Het midwinterhoornblazen wordt zelfs alleen in deze regio beoefend.⁸⁷ Ook op het gebied van volksdevotie is Twente als enige streek actief, omdat het hierbij gaat om Rooms-katholieke processies en Twente de grootste Rooms-katholieke regio van Overijssel is.⁸⁸ Verder constateert Carola Simon in haar proefschrift over streekidentiteiten dat er in Twente een opleving is voor behoud van erfgoed met een verhaal. Landgoederen, industriegebouwen en typerende boerderijen worden als ankerpunten gezien in de regio.⁸⁹

Dat er grote verschillen zijn tussen de regio's in Overijssel is duidelijk. Maar ook binnen de regio's zijn weer verschillen te constateren. Gerard Rooijackers pleitte tijdens het slotsymposium over de identiteit van Overijssel voor het samenstellen van een culturele biografie van de provincie. Aandacht gaat hierbij uit naar het levensverhaal van de Overijsselaars en hun cultuur. Het gaat erom greep te krijgen op de

⁸³ Groot, Inventarisatierapport: Tradities in Overijssel, 16.

⁸⁴ Dick Schlüter, *Betovering en vervolging. Over toverij in Oost-Nederland tussen de 16^e en 20^e eeuw* (Hengelo 1991) 42.

⁸⁵ Carola Simon, *Ruimte voor identiteit. De productie en reproductie van streekidentiteiten in Nederland* (Dissertatie Groningen 2004), 134.

⁸⁶ Simon, *Ruimte voor identiteit*, 134.

⁸⁷ In hoofdstuk vijf wordt het Midwinterhoornblazen als casus binnen de hedendaagse omgang met het verleden verder geanalyseerd.

⁸⁸ Groot, Inventarisatierapport: Tradities in Overijssel, 16.

⁸⁹ Simon, *Ruimte voor identiteit*, 138.

werkelijkheid, waarbij niet alleen aandacht is voor de mooie plekken van Overijssel, maar ook de minder mooie.⁹⁰

⁹⁰ Gerard Rooijackers, 'Slotsymposium 'Identiteit van Overijssel'' (versie 29 januari 2009)
http://www.kco.nl/clientdata_212/downloads/Verslag.pdf (8 juni 2010)

5. Casussen

Ondanks de verschillen tussen de regio's Kop van Overijssel, Salland en Twente, is de aandacht voor tradities en volkscultuur in alle drie de gebieden aanwezig. Voor elk van de regio's wordt in dit onderzoek een casus gepresenteerd waarbij aandacht wordt besteed aan de huidige omgang met het verleden. Er is gekozen voor drie wat oudere, traditionele gebruiken, zodat veranderingen door de tijd heen kunnen worden geanalyseerd en vergeleken. Voor de regio Kop van Overijssel is er gekeken naar de Luiemotteviering, een traditioneel gebruik, dat alleen (nog) in Genemuiden voorkomt; Binnen Salland krijgt het oogstfeest Stöppelhaene aandacht en in Twente is het traditionele midwinterhoornblazen onderzocht.

Als vierde casus wordt het meer recente project Sagen Twente belicht. Door ook een moderne vorm van volkscultuur uit Twente te behandelen kan een vergelijking gemaakt worden met het meer traditionele midwinterhoornblazen, dat in dezelfde regio wordt beoefend.

De analyse van de vier casussen steunt op de probleemgerichte benadering zoals Gerard Rooijackers deze omschrijft in *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven* uit 2001. Hierbij wordt niet de klassieke thematische classificatie van volkscultuur aangehouden, maar is er juist aandacht voor processen van vorm- en betekenisgeving.⁹¹ Dit betekent dat naast de traditionele afbakening van tijd en plaats ook ruimte is voor nieuwe aandachtsgebieden als commercialiteit, toerisme en visuele cultuur.

Rooijackers noemt in dit verband het folkloriseringproces, waarbij verschillende aspecten worden onderscheiden. Als eerste is er de opkomst van propagandisten en werkgroepen. Rond de jaren vijftig werden voor cultuurfenomenen die op het punt stonden te verdwijnen comités opgericht die zich actief inzetten voor het behoud ervan. Als tweede worden er aan de volksculturele gebruiken attractieve, demonstratieve onderdelen toegevoegd, zoals een wedstrijdelement, optocht en prijsuitreiking. Het publiek functioneert in dit geheel als identiteitverschaffer. Tot slot is de betekenis van feesten tijdens het folkloriseringproces vaak veranderd door een nieuwe context. Hierin staan het vormgeven aan identiteit, vrije tijd en de verbinding met het verleden voorop.⁹²

⁹¹ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 15-16.

⁹² *Ibidem*, 51.

5.1 Luiemotte: een traditie wakker geschud

In Genemuiden wordt elk jaar op 1 mei de Luiemotteviering gehouden. Met dit feest werd oorspronkelijk de spot gedreven met luilakken en laatkomers. Luiemotte is dan ook dialect voor lui varken. Tijdens een lange optocht lopen kinderen met de luiemotte, die op een ladder versierd met veldbloemen zit, door Genemuiden. De luiemotte is vaak een pop of kind en wordt net als vroeger met veel gebel en gezang wakker gemaakt. De kinderen zingen het liedje:

*"Luiemotte, luiemotte, op gaan staan!
Wie moet er weer naar bed toe gaan?"*⁹³

Fig. 2. Luiemotteviering
In 1979

Geschiedenis en discussie

Er zijn veel langslapergebruiken bekend in Nederland die we kunnen scharen onder de noemer Luilak. Luilak wordt doorgaans gevierd op de zaterdag voor Pinksteren. Tot in de eerste helft van de twintigste eeuw waren er vele vormen bekend van het feest.⁹⁴ Treuzelaars en luilakken werden rondgedragen, uitgescholden of moesten trakteren. Voor de Tweede Wereldoorlog stonden jongens vroeg op om op die de dag veel te schreeuwen, herrie te schoppen, huizen te bekladden en belletje te trekken.⁹⁵

Tijdens het interbellum nam de populariteit voor Luilakvieringen langzamerhand af en veranderde het feest van betekenis.⁹⁶ In de literatuur werd steeds meer de nadruk gelegd op het folkloristische karakter van de vieringen en het belang van behoud. Folklorist D.J. van der Ven speelde hierbij een belangrijke rol. Na de oorlog werden de luilakvieringen weer opgepakt, waarbij de overheid regulerend optrad. Tegenwoordig is Genemuiden is nog een van de weinige plekken waar een sterk gefolkloriseerde vorm van Luilak wordt gevierd. De Luiemotte wordt er elk jaar rondgedragen met het kenmerkende gebel en gezang, zoals we dat zagen bij de verschillende Luilakfeesten.

Dorps historicus Henk Beens beschreef de geschiedenis van de Luiemotteviering in zijn boek *Het Erfgoed der vadersen*. Volgens hem plaatsten een aantal folkloristen, waaronder Van der Ven, het gebruik ver voor de christelijke tijd. Met de hoop op een goede oogst werden er in de tijd van de Germanen meiprocessies gehouden, waarbij de vruchtbaarheidsgod werd rondgedragen in een versierde tempel. Na

⁹³ Hoekstra, *Echt Overijssels?!*, 68.

⁹⁴ Jef de Jager, 'Luilak' (versie 2009), <http://www.jefdejager.nl/luilak.php> (20 juni 2010).

⁹⁵ Marita Kruijswijk en Marian Nesse, *Nederlandse jaarfeesten en hun liederen door de jaren heen* (Hilversum 2006) 129.

⁹⁶ Piet de Boer, 'Eeuwenoud kattedekwaad. Luilak op de zaterdag voor Pinksteren', *Traditie. Tijdschrift over volkscultuur en immaterieel erfgoed* 16, nr.1 (Utrecht 2010) 12.

de komst van het christendom zouden veel gebruiken bewaard zijn gebleven.⁹⁷ Andere volkskundigen zien overeenkomst met vruchtbaarheidsfeesten uit Noord-Europa. Luilak is hierbij de belichaming van de lente, die uit haar winterslaap wordt gewekt door het lawaai. Ook zou er mogelijk verwantschap zijn met grappenfeesten als 1-april en Sint-Thomas. Tijdens deze vieringen werd van oorsprong eveneens de spot gedreven met langslapers.⁹⁸

Stichting Vrienden van Oud Genemuiden

Tegenwoordig wordt de Luiemotte-optocht in Genemuiden elk jaar georganiseerd door de plaatselijke oudheidkamer, de *Stichting Vrienden van Oud Genemuiden*. De Stichting is opgericht in de jaren zeventig en vindt zijn onderkomen in de plaatselijke oudheidkamer.⁹⁹ De groep vrienden van Oud Genemuiden bestaat uit ongeveer dertig enthousiaste liefhebbers van het dorp, die zich inzetten voor het behoud van de geschiedenis ervan.

Om zicht te krijgen op de huidige visie op de Luiemotteviering heb ik bij de Stichting Vrienden van Oud Genemuiden een aantal vragen voorgelegd over hedendaagse kenmerken van de traditie. De heer Robert Pleijsier heeft de vragen voor mij beantwoord.

Doelstelling

Vanuit de stichting is als doel gesteld om de traditie van de Luiemotteviering in stand te houden. Tot nog toe worden er jaarlijks meerdere Luiemottes gemaakt en rondgedragen en blijft door actieve deelname van de Genemuidenaren de viering bestaan. Of waarheidsgetrouwe historische informatie een belangrijke rol speelt wordt niet geheel duidelijk. Wel vermeldt de heer Pleijsier dat aan het maken van de Luiemottes regels zijn verbonden. Alleen authentieke elementen als een koepeltje, afdakje of bogen zijn toegestaan.¹⁰⁰ Toch is er, mits het karakter van de viering niet wordt aangetast, beperkte ruimte voor nieuwe inbreng. Zo werd er in plaats van een bel vorig jaar een trompet gespeeld.

Andere regels zijn dat er maximaal acht mensen rond de Luiemotte mogen lopen. De stoet loopt tussen zeven en acht uur 's ochtends door Genemuiden en verzamelt aan het eind bij het gemeentehuis. Hier vindt de beoordeling door de jury plaats. 's Avonds worden prijzen uitgereikt voor de mooiste Luiemottes, waarbij de Luiemottes die volgens de regels zijn gemaakt de meeste kans maken.

⁹⁷ Dalfsen, Tiem van, '*Hasselt en Luiemotte!*' (versie 31 mei 2008), <http://zwartewaterland.wizard.pvda.nl/renderer.do/menuId/100143/clearState/true/sf/100143/returnPage/100143/itemId/497016/realItemId/497016/pageId/99856/instanceId/100154/> (20 juni 2010).

⁹⁸ Kruijswijk en Nesse, *Nederlandse jaarfeesten en hun liederen door de jaren heen*, 130.

⁹⁹ Willem Mateboer, 'Schrijver Willem Materboer' (versie 12 januari 2007), <http://www.genemuidenactueel.nl/index.php?pagina=nieuws&a=228> (18 mei 2010).

¹⁰⁰ Reint Winters, 'Luiemotte, luiezotte op 1 mei' (versie 13 april 2010), <http://www.genemuiden-info.nl/index.php?pagina=nieuws&a=7595&c=100> (2 juli 2010).

Doelgroep

Volgens Pleijsier is de traditie gericht op de plaatselijke bevolking van Genemuiden. De Luiemottes worden door kinderen gemaakt met hulp van hun ouders. Vaak worden baby's of peuters op de Luiemottes gezet en zo al vroeg met de traditie in aanraking gebracht. Vooraf wordt het hele dorp uitgenodigd om te komen kijken naar de optocht en de prijsuitreiking. Ook is er aandacht voor de ouderen in Genemuiden. Aan het einde van de optocht maken de Luiemottes een rondgang door het bejaardentehuis.

Pleijsier geeft aan dat de mensen die meewerken aan de Luiemotteviering aan de traditie hechten en bereid zijn hier wat voor in actie te komen. Er moet immers op Koninginnedag aan de Luiemottes gewerkt worden. Behalve het filmen van de optocht en aandacht vanuit de lokale pers wordt er weinig tot geen gebruik gemaakt van moderne presentatietechnieken of media.

Fig. 3. Prijswinnaars
Luiemotteviering 2010

Verandering in omgang met de traditie

Volgens cultureel antropoloog Jef de Jager is er door de eeuwen heen veel veranderd aan het Lui lakfeest. In vorige eeuwen was het meer op volwassenen gericht en werd er veel meer herrie geschopt.¹⁰¹ Tegenwoordig gaat het er een stuk rustiger aan toe en zijn, zoals in Genemuiden, de kinderen het middelpunt van de belangstelling.

Pleijsier noemt de promotie en prijsuitreiking als verschillen met vijftig jaar geleden. Vroeger werd de Luiemotteviering niet van hogerhand bevorderd en was de viering afhankelijk van initiatieven van de bevolking. In de jaren zeventig werd het gebruik met de oprichting van Stichting Vrienden van oud Genemuiden in georganiseerde vorm gehouden. Ook kenmerkend is de invoering van verschillende vormen van regelgeving, zoals het element van gezamenlijke afsluiting en prijsuitreiking. Als belangrijke kernbegrippen die de hedendaagse viering kenmerken noemt Pleijsier onder andere 'folklore', 'traditie', 'lente', 'kinderen' en 'vreugd'.

Aansluiting met de hedendaagse omgang met het verleden

Er is een aantal veranderingen binnen de Luiemotteviering te constateren die aansluiten bij de hedendaagse omgang met het verleden. Allereerst kan opgemerkt worden dat de traditie georganiseerd wordt vanuit de stichting vrienden van Oud Genemuiden. Deze vorm van organisatie vindt zijn weerklank als een van de kenmerken van het fokoliseringsproces, zoals Gerard Rooijackers deze

¹⁰¹Jef de Jager, 'Lui lak' (versie 2009), <http://www.jefdejager.nl/luilak.php> (20 juni 2010).

benoemt.¹⁰² Als een cultureel gebruik dreigt te verdwijnen speelt de vijf-voor-twaalf-gedachte op. En zo rond de jaren zeventig begon het besef te groeien dat door snelle veranderingen in de maatschappij er erfgoed verloren dreigde te gaan.¹⁰³ Als reactie hierop verenigden belangstellende burgers zich tot een werkgroep, in dit geval de Stichting Vrienden van Oud Genemuiden, en zorgden dat de traditie behouden bleef.¹⁰⁴ Andere mogelijke verklaringen voor het oprichten van deze comités kunnen worden gezocht in de toegenomen vrije tijd en groeiende interesse voor geschiedenis vanaf halverwege de jaren vijftig.¹⁰⁵ De kring lokale en regionale historische verenigingen breidde zich uit in die tijd.

Als tweede is er de theatrale opvoering en het competitie-element, wat aansluit bij het belevingsaspect van de hedendaagse omgang met het verleden.¹⁰⁶ De Luiemotteviering heeft tegenwoordig een demonstratief karakter en mede door het invoeren van een wedstrijd-element wordt de aantrekkelijkheid van het gebruik verhoogd. Daarnaast is er de behoefte aan identiteitvorming, waarbij het publiek langs de kant van de weg een belangrijke rol speelt. De toeschouwers dragen bij aan het scheppen van een collectief gemeenschapsgevoel wat dient als herkenningspunt voor de collectieve Genemuidense identiteit. Dergelijke hedendaagse kenmerken laten zien dat de betekenis van de Luiemotteviering is veranderd. Waar in vroeger tijden het markeren van de seizoensovergang werd aangeduid door de lenteprocessie, staat in de huidige optocht vooral het identiteitvormende aspect en de belevingscontext centraal. Ad de Jong noemt deze context- en functieverandering als kenmerkend voor het folkloriseringproces.¹⁰⁷

Er moet ook geconstateerd worden dat er punten zijn waarop de huidige invulling van Luiemotte niet direct lijkt overeen te stemmen met de hedendaagse omgang met het verleden. Zo wordt er weinig gebruik gemaakt van moderne media en speelt commerciële inbreng geen rol. De Luiemotteviering is dan ook vooral gericht op de bewoners van Genemuiden en de authenticiteitsbeleving is belangrijk. Om de historische ervaring van de Luiemotteviering te waarborgen wordt er een vaste regelgeving gehanteerd. Alleen authentieke elementen mogen onderdeel uitmaken van de Luiemotte. Kleine veranderingen zijn enkel toegestaan als zij het karakter van de viering respecteren. Genemuiden is een kleine stad en staat bekend om de conservatieve calvinistische traditie die er heerst. Aannemelijk is dat protestantse normen en waarden en sociale controle in een kleine leefomgeving een rol spelen bij het in stand houden en hechten aan traditie en regels.

¹⁰² Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 48.

¹⁰³ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 112.

¹⁰⁴ Helaas was het op dit moment niet mogelijk meer informatie te verkrijgen over proces rond de oprichting van de stichting *Vrienden van oud Genemuiden*.

¹⁰⁵ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 93.

¹⁰⁶ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 49.

¹⁰⁷ Jong, *De dirigenten van de herinnering*, 22.

5.2 Stöppelhaene: de opbrengst van een plattelandsgebruik

Het Sallands oogstfeest Stöppelhaene wordt jaarlijks rond de vierde zondag van augustus gevierd in Raalte. Traditionele onderdelen zijn de roggemaaiersdag en het oogstcorso. Ieder buurtschap maakt een praalwagen, versierd met oogstproducten als stro, rogge en heide. Een ander belangrijk element van de viering is de oogstgave. Tot in de jaren zeventig stonden de boeren een deel van de oogst af aan de kerk. Dit werd verdeeld onder de zieken en armen.¹⁰⁸ Tegenwoordig wordt deze oogstgave in de vorm van geld gedoneerd aan landbouwprojecten in Derde- Wereldlanden.

Geschiedenis en discussie

Vroeger was het de traditie om, nadat de oogst binnen was gehaald en het stoppelveld overbleef, de maaiers en bindsters jenever te schenken.¹⁰⁹ Op de feestdag van Sint Joapik (Sint Jacobus) moest alle rogge geoogst zijn en werd er feest gevierd.¹¹⁰ De garven werden na het drogen op een versierde kar naar de boerderij gebracht. Als de houten haan bevestigd was aan de boerderij was het tijd voor het Stöppelhaenefeest.¹¹¹

In de negende eeuw werd rogge ook in Salland het belangrijkste volksvoedsel. Boeren legden zich toe op de akkerbouw en de roggeteelt bleef voor eeuwen een belangrijke bron van inkomsten.¹¹² Met de komst van mechanisatie in de landbouw is een groot deel van de boerencultuur, waaronder de oogstfeesten, verloren gegaan. Stoomtreinen maakten toevoer van graan uit andere landen mogelijk en de roggeteelt verdween langzamerhand van het toneel. Toch bestaat het Stöppelhaenefeest nog steeds of, beter gezegd, opnieuw. In de jaren vijftig van de vorige eeuw ontstond op veel plaatsen de behoefte om oude tradities in ere te herstellen, voordat deze voorgoed zouden verdwijnen. De herinnering aan de glorie van de rogge moest tastbaar blijven. Daarom werd in 1951 een grote braderie met oogstproducten gehouden en kwam het jaarlijkse bijenhoudercongres naar Raalte. De burgemeester had vervolgens het idee om dit feest de naam Stöppelhaene te geven.

Binnen de toenmalige visie op oogstgebruiken werd de plattelandscultuur boven de stedelijke omgeving plaatst. Dit past in het aloude folkloristische idee van het voorvechten van de traditionele "volksaard" en het afzetten tegen moderniteit en verandering. Folklorist D.J. van der Ven zag de plattelandsbewoner als "*een volkomen afhankelijke dienaar der natuur*" en dus altijd een "*volksreligieus*

¹⁰⁸ Stöppelhaene Sallands Oogstfeest, 'Historie' (versie 2010), <http://stoppelhaene.nl/Informatie/historie/> (20 juni 2010).

¹⁰⁹ D.J. van der Ven, *Met de Gaostok door Twente en Salland. Levende Folklore 1916-1966* (Bergen 1969) 284.

¹¹⁰ Sint Joapik was de patroonheilige van de rogge en de oogst.

¹¹¹ Stöppelhaene Sallands Oogstfeest, 'Historie' (versie 2010), <http://stoppelhaene.nl/Informatie/historie/> (20 juni 2010).

¹¹² Wonink, *Salland. Een zomerdroom* ('s-Gravenhage 1982) 164.

mens".¹¹³ Bij stedelingen speelden de jaargetijden naar zijn mening geen rol van betekenis. Zoals we bij in de achtergronden van de Luimotteviering al zagen had Van der Ven de neiging om volksculturele activiteiten terug te voeren op Germaanse rituelen en gebruiken. In het boek *Met de Gaostok door Twente en Salland* uit 1969, waarin hij ook een hoofdstuk aan de Stöppelhaeneviering wijdt, is hij voorzichtiger. Hij spoort aan tot behoedzaamheid bij het duiden van contemporaine folklore als een Oud-Germaans erfgoed.¹¹⁴ Van der Ven was een enthousiast voorvechter van de oude folklore en daarom ook erg enthousiast over de herinvoering van het Sallands oogstfeest Stöppelhaene. Zoals hij stelde werd het feest een succes dankzij de goede samenwerking, het uitgangspunt van tradities, verbeeldingskracht, burgerzin en organisatietalent. Stöppelhaene was "*een fees veur boerenmensen naor olden traant in Sallands Laand.*"¹¹⁵

Vermoedelijk zijn er wel sporen uit de heidense traditie terug te vinden in de hedendaagse viering van het oogstfeest. In de voorchristelijke tijd leefde men volgens een agrarische jaarcyclus en werden feesten en rituelen gehouden bij seizoensovergangen om de goden te danken of geesten te verjagen. Na de komst van het christendom veranderde het idee van tijd in een proces met begin en eind. De "heidense" rituelen kregen een op de kerkelijke kalender en een andere functie en betekenis.¹¹⁶

Stichting Stöppelhaene

De organisatie van Stöppelhaene bestaat uit zeven bestuursleden, dertien verschillende commissies en meer dan 150 vrijwilligers. Zij zijn het hele jaar actief bezig met het voorbereiden van het oogstfeest.

Om zicht te krijgen op de huidige visie op Stöppelhaene heb ik bij de organisatie een aantal vragen voorgelegd over hedendaagse kenmerken van het feest. Mevrouw Tetske Alferink, lid van de PR-commissie, heeft de vragen beantwoord.

Doelstelling

Het hoofddoel binnen de stichting Stöppelhaene is het organiseren van het oogstfeest, waarbij bezoekers van alle leeftijden elkaar kunnen ontmoeten en plezier hebben. Naast deze algemene doelstelling noemt mevrouw Alferink een aantal communicatiedoelstellingen zoals het professionaliseren van activiteiten, grotere landelijke bekendheid vergaren, zich onderscheiden van andere feesten en vernieuwend zijn. Ook meldt zij het voornemen om traditionele elementen beter tot hun recht te laten komen. De

¹¹³ Ven, *Met de Gaostok door Twente en Salland*, 274.

¹¹⁴ Ven, *Met de Gaostok door Twente en Salland*, 284.

¹¹⁵ Ibidem, 287.

¹¹⁶ Gerard Nijssen, *Volkscultuur in de late middeleeuwen. Feesten, processies en (bij)geloof* (Utrecht/Antwerpen 1994) 69.

doelstellingen zijn bereikt wanneer de gemiddelde beoordeling van bezoekers uitkomt op een 8; het bezoekersaantal in vijf jaar toeneemt met 10% en de landelijke communicatie is uitgebreid.

Bij het streven naar deze doelstellingen is waarheidsgetrouwe historische informatie belangrijk. Mevrouw Alferink geeft aan dat de historische en folkloristische activiteiten een weerspiegeling zijn van vroeger en nu: *“Stöppelhaene laat bezoekers kennis maken met de geschiedenis van Salland en daarbij is het erg belangrijk dat de informatie klopt. Bovendien draagt het ook niet bij aan de geloofwaardigheid van het Sallandse Oogstfeest als de historische informatie niet waarheidsgetrouw is.”* Binnen de organisatie van Stöppelhaene is wel voldoende ruimte voor andere inbreng. Er wordt zelfs gezocht naar nieuwe mogelijkheden en richtingen. Verder zijn alle dertien commissies vrij om aanpassingen te doen aan het programma.

Doelgroep

Stöppelhaene is een feest voor bezoekers van alle leeftijden. De voornaamste doelgroepen zijn de bewoners van de Gemeente Raalte en daarbij die van heel Salland. Daarnaast wil de organisatie in de toekomst ook buiten de grenzen van Salland kijken. Er worden verschillende (moderne) middelen ingezet om het oogstfeest onder de aandacht te brengen. Zo noemt mevrouw Alferink de website, flyers, Hyves, folders, posters, Twitter, Stöppelhaenekrant, advertenties in landelijke magazines, spandoeken, informatiemarkt, brieven, filmpjes op YouTube en Stöppelhaenevlaggen. De nadruk voor de landelijke publiciteit moet volgens mevrouw Alferink komen te liggen op het folkloristisch en agrarisch karakter van het feest, waarbij het oogstcorso centraal staat. Stöppelhaene moet wel een evenement blijven dat voor alle leeftijden toegankelijk blijft.

Door de jaren heen hebben vele vrijwilligers hun steentje bijgedragen aan de organisatie van Stöppelhaene. Deze vrijwilligers verschillen erg van leeftijd. Vaak is het zo dat leden zich hebben aangesloten bij een commissie, die aansluit bij hun vakgebied. In de Boerendagcommissie zitten bijvoorbeeld vrijwilligers met een agrarische achtergrond en in de PR-commissie zijn communicatieprofessionals actief. Verder krijgt de organisatie ondersteuning van carnavalsvereniging de Stöppelkaters, sportverenigingen, de gemeente, VVV en verschillende media.

Verandering in omgang met de traditie

Het oogstcorso en de oogstgave waren vijftig jaar geleden kernonderdelen in het Stöppelhaeneprogramma. Deze elementen zijn staan in de huidige viering nog steeds centraal. Een verschil bij het corso is de toegenomen professionalisering van de wagens. Nu er geen rogge meer wordt geteeld in Salland is de oogstgave van letterlijke oogstopbrengst voor de armen en zieken veranderd in een geldelijke donatie voor landbouw in de Derde Wereld. Een andere grote verandering is de toevoeging van een uitgebreid muziekprogramma en andere moderne activiteiten zoals de trekkerslep,

zandsculptuurbouw of 3D-painting. Kernbegrippen die het huidige Stöppelhaene oogstfeest omschrijven zijn volgens mevrouw Alferink: 'feest', 'folklore', 'ontmoeting', 'traditie', 'gezelligheid', 'Salland' en 'landbouw'.

Aansluiting met de hedendaagse omgang met het verleden

Net als we zagen gebeuren in Genemuiden, was er in de jaren vijftig ook in Salland de behoefte om oude gebruiken te behouden voor het nageslacht, voordat deze voorgoed zouden verdwijnen. Door de wensen van het publiek hierbij als uitgangspunt te nemen, sluit het hedendaagse Stöppelhaenefeest op een belangrijk punt aan bij de hedendaagse omgang met het verleden. Er worden kosten nog moeten gespaard om zo veel mogelijk aandacht voor de oogstviering te genereren, binnen de provincie, maar ook daarbuiten. Zo wordt er gebruik gemaakt van moderne media als Hyves, Twitter en YouTube. Ook andere middelen, zoals een website, flyers en ander promotiemateriaal, worden ingezet om Stöppelhaene onder bekendheid te geven.

Een tweede kenmerk van de huidige omgang met de geschiedenis is het belevingsaspect, waar eveneens binnen Stöppelhaene veel aandacht voor is. Het oogstcorso biedt een scala aan rijk versierde wagens en mensen in traditionele streekdracht. Ook hier dragen de demonstratieve karakteristieken en het wedstrijd-element bij aan de attractiewaarde en een groter publieksbereik. Uit de visie van Van der Ven blijkt dat aantrekkelijkheid ook in de jaren vijftig al een belangrijke rol speelde. Als een van de voorwaarden voor een goed georganiseerd volksfeest noemde hij de vertoning van een attractief schouwspel.¹¹⁷

Hoewel de aantrekkelijkheid van het huidige feest belangrijk is en er ook ruimte is voor nieuwe inbreng en commercialisering, wordt er binnen de organisatie van Stöppelhaene veel waarde gehecht aan de authenticiteitsbeleving. Omdat de historische en folkloristische activiteiten een weerspiegeling zijn van het Salland van vroeger en nu speelt de geloofwaardigheid een grote rol. De betekenis die het corso en de oogstgave vroeger hadden, wordt dan ook nog steeds als uitgangspunt genomen. Rooijackers geeft aan dat bij het heruitvinden van tradities een vorm van historische beleving meespeelt, die vaak vastgelegd is in rituele vormtaal. Als er een gebeurtenis uit het verleden wordt herdacht, zoals bij Stöppelhaene, wil men dat een vorm van continuïteit gewaarborgd wordt.¹¹⁸

Ook binnen het oogstfeest zien we dat religie een rol speelde. Van der Ven beschrijft dat één van de initiatiefnemers voor het feest een pater was. De oogstgave werd in een wijdingsvolle ceremoniële handeling opgedragen aan God. Verder stelde Van der Ven in 1953 als jurylid vast dat de

¹¹⁷ Ven, *Met de Gaostok door Twente en Salland*, 287.

¹¹⁸ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 52.

"godsdienstige instelling der bevolking artistiek werd vertolkt" in de optocht wagens van het corso.¹¹⁹ Hoewel een aantal ceremoniële rituelen nog aanwezig zijn op het oogstfeest. Is het religieuze karakter meer op de achtergrond geraakt.

Oud-wethouder Gerard Elferink is voorzitter geworden van het Sallandse oogstfeest. Hij vergelijkt Stöppelhaene met het Bevrijdingsfestival, een groot muziekfestival maar met een sterk thema, vrijheid en herdenking.¹²⁰ We zien dus dat de symbolische waarde van de activiteiten een belangrijke rol wordt toebedeeld. Het benadrukken van een gemeenschappelijke Sallandse identiteit komt niet uitgebreid aan de orde als kenmerk van Stöppelhaene. Wel heeft de agrarische basis, waarop de viering steunt zeker alles te maken met de achtergrond van de Sallandse streek. Elferink is dan ook van mening dat het agrarisch karakter van Stöppelhaene bewaard moet blijven.

5.3 Sagen Twente: op jacht naar het mystieke verhaal

Eind 2008 werd door een samenwerking tussen Regio Twente, het Twents Bureau voor Toerisme en Gelders Overijssels en Bureau voor Toerisme het project Sagen Twente ontwikkeld. Sagen Twente bevat verschillende onderdelen waarbij beleving van sagen, legenden en locaties in het Noordoost-Twentse landschap uitgangspunt zijn.¹²¹ Zo is er met de auto een Sagensafari te rijden en zijn er verschillende speur-, wandel- en fietsroutes door de omgeving te volgen.¹²² De Europese Unie, de Provincie Overijssel, het Prins Bernard Cultuurfonds en de Kamer van Koophandel Veluwe en Twente leverden een bijdrage aan het project.¹²³

Geschiedenis en discussie

Binnen het negentiende-eeuwse proces van staatsvorming in Nederland ontstond de drang om het regionale en nationale "volkskarakter" te beschermen en te behouden. De traditionele "volkziel" werd teruggevoerd op de voorchristelijke, Germaanse beschaving, die volgens Herder en de gebroeders Grimm vooral besloten lag in taal en verhalen.¹²⁴ Als reactie hierop werden volksverhalen, waaronder sagen, onderzocht met het doel de regionale en nationale identiteit te versterken.

¹¹⁹ Ven, *Met de Gaostok door Twente en Salland*, 287.

¹²⁰ De Stentor, 'Gerard Elferink preses oogstfeest' (versie 11 mei 2010), <http://www.destentor.nl/regio/salland/6669872/Gerard-Elferink-preses-oogstfeest.ece> (11 mei 2010).

¹²¹ Gelders Overijssels Bureau voor toerisme, 'Sagen Twente' (zj), <http://www.gobt.nl/nl/index.php/activiteiten/innovatie/oorspronkelijk-o-nl/article/menu-onderdeel/17-oorspronkelijk-oost-nederland/18-sagentwente> (2 juni 2010).

¹²² Regio Twente, 'Aankondiging opdrachten project Sagen' (zj), http://www.regiotwente.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=2256:aankondiging-opdrachten-project-sagen&catid=264:nieuwsberichten-archief (20 juni 2010).

¹²³ Sagen Twente, 'colofon' (zj), <http://www.sagentwente.com/colofon.html> (20 juni 2010).

¹²⁴ Saskia van Oostveen, Kiste Trui, Amersfoortse Keientrekkers en de Peelkabouters van Horst: het claimen van volksverhalen door gemeenten en de rol van identiteit (Scriptie Cultureel Erfgoed, Utrecht 2007)

Kenmerken van sagen zijn dat ze verband houden met een bepaalde plaats en tijd en zich meestal afspelen op de plek waar de verteller woont. De onderwerpen van sagen zijn vaak mystiek en behandelen vormen van bijgeloof. Bovennatuurlijke gebeurtenissen werden vroeger door middel van sagen uitgelegd en aangegrepen om mensen te waarschuwen.¹²⁵ Magie lag sterk verankerd in de pre-industriële samenleving. Met de komst van het christendom werden antwoorden gegeven op bovennatuurlijke vragen en werd het bijgeloof aan banden gelegd.¹²⁶ Toch zien we bij het project Sagen Twente dat er ook in de moderne maatschappij nog steeds behoefte is aan betovering.

Nu de sagen in Twente niet meer van generatie op generatie doorverteld worden, zijn er andere manieren gezocht om met behulp van deze verhalen inhoud te geven aan de Twentse identiteit. Met het project Sagen Twente worden toeristen meegenomen in een mystieke ervaring door het Twentse landschap. Of het project op een goede manier recht doet aan het Twentse verleden is de vraag. Historicus W.Th.M. Frijhoff is niet erg enthousiast. Hij ziet het voorbeeld van de Sagensafari als een cultuurpolitieke constructie van regionale eigenheid met behulp van "vervreemding in ruimte en tijd".¹²⁷ Onterecht wordt volgens Frijhoff "*tegen de achtergrond van een vulgaire vorm van postmodernisme*" het Oost-Nederlandse gebied neergezet als een plaats waar de tijd heeft stil gestaan. Ook Irene Cieraad constateert dat volkscultuur terug in de tijd wordt geplaatst, zoals we dat zien bij het project Sagen Twente. Volgens haar is het een van de twee vormen van 'onhistorisering' van de volkscultuur.¹²⁸ Dit wil zeggen dat in theorieën over cultureel en moreel verval de beeldvorming rond volkscultuur door nostalgische gevoelens wordt gekenmerkt en het verleden wordt gezien als een betere, voorbijgegangene tijd.¹²⁹

Zoals uit bovenstaande visies naar voren komt, is er binnen de hedendaagse benadering van volkscultuur veel aandacht voor de constructie van regionale en nationale identiteiten. Wel lijkt het erop dat historici nog steeds de neiging hebben hedendaagse constructies te ontmythologiseren, terwijl ze, zoals Post aangeeft, zich juist zouden moeten richten op de functies van het constructieproces zelf.¹³⁰ Om met de woorden van Lowenthal te spreken wordt de erfgoedbenadering hier "*accused of undermining historical truth with twisted myth.*"¹³¹

¹²⁵ Oostveen, Kiste Trui, Amersfoortse Keientrekkers en de Peelkabouters van Horst, 11.

¹²⁶ Schlüter, *Betovering en vervolging*, 26.

¹²⁷ W.Th.M. Frijhoff, *Volkskunde en cultuurwetenschap: de ups en downs van een dialoog* (Amsterdam 1997) 56.

¹²⁸ Cieraad, *De elitaire verbeelding van volk en massa*, 33.

¹²⁹ De andere vorm van onhistorisering vindt plaats door het buiten de tijd plaatsen van niet-Westerse volkscultuur als ouderwets en achterhaald. *Ibidem*.

¹³⁰ Post, "God kijkt niet op een vierkante meter..." of Hobsbawm herlezen..., 197.

¹³¹ Lowenthal, *The Heritage Crusade and the spoils of History*, xiv.

Het Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme

In opdracht van het Twents Bureau voor toerisme heeft het GOBT de rol van projectleider vervuld voor Sagen Twente. Het GOBT presenteert zich als dé organisatie op het gebied van ontwikkeling van kennis en innovatie in de vrijetijdssector. De organisatie analyseert de markt van belevenissen en ontwikkelt nieuwe concepten om herkenbare bestemmingen te promoten.¹³²

Om zicht te krijgen op de huidige visie op de Sagensafari heb ik bij het GOBT een aantal vragen voorgelegd over hedendaagse kenmerken van het project. Mevrouw Veldboom heeft de vragen voor mij beantwoord. Bij de opstart van de Sagensafari was zij nauw betrokken en op het moment is zij werkzaam als project- en accountmanager Salland bij het GOBT werkzaam aan het project "Langs heilige huisjes".

Doelstelling

De doelstelling van Sagen Twente is om zoveel mogelijk gasten aan te trekken, die voor langere tijd in Twente verblijven. We zien dat binnen deze doelstelling de toeristen als uitgangspunt worden genomen. Volgens mevrouw Veldboom speelt waarheidsgetrouwe historische informatie geen grote rol binnen het project aangezien het gaat over sagen. Deze verhalen zijn bij voorbaat niet op waarheid gebaseerd. Wel geeft zij aan het belangrijk te vinden dat feitelijke informatie, zoals jaartallen en namen, klopt.

Doelgroep

Sagen Twente is in het bijzonder gericht op vijftigplussers en gezinnen met kinderen boven de twaalf jaar. De activiteiten worden door het GOBT bevorderd via televisiecommercials, een magazine en internet. Ook wordt er bij het aanspreken van de doelgroep gebruik gemaakt van moderne presentatietechnieken, zoals navigatie, MP3 en PDA. Op de website van Sagen Twente worden bezoekers op de volgende manier benaderd:

"Als deelnemer aan de SagenSafari door Twente speelt u zelf de hoofdrol in een spannende 3-dimensionale film in uw eigen auto. Met de stem van uw gids als wegwijzer toert u door het fraaie Twentse land. Onderweg beleeft u aan de hand van oude sagen tal van spannende ontmoetingen. Geesten, spookboerderijen, roofridders, heksen, struikrovers, Witte Wieven en Héémennkes bereiden u een onvergetelijke ontvangst! De omgeving wisselt zo vaak dat u zich soms zult afvragen waar u rijdt. Bevindt u zich in de buurt van een grote stad of misschien wel vlakbij een dorp? Bent überhaupt nog wel in Nederland en niet toevallig op Duits grondgebied?"

Uit bovenstaande tekst blijkt dat de toerist vooral aangesproken wordt door in te spelen op het belevingsaspect. Daarnaast wordt het er een invulling gegeven aan dat wat ten grondslag ligt aan het

¹³² Gelders Overijssels Bureau voor toerisme, 'Organisatie' (zj), <http://www.gobt.nl/nl/index.php/over-het-gobt/organisatie> (2 juli 2010).

toerisme, namelijk de zoektocht en nieuwsgierigheid naar authentieke ervaringen in een andere tijd en plaats dan het dagelijks leven.¹³³

Verandering in omgang met de traditie

Zoals mevrouw Veldboom beschrijft werden Twentse sagen en verhalen vroeger van generatie op generatie doorverteld. Tegenwoordig gebeurt dat nog heel weinig en worden daarom moderne presentatietechnieken ingeschakeld om de informatie op een aantrekkelijke manier over te brengen. Verder is er sprake van commercialisering van de sagen. Zo worden er onder de naam Sagen Twente streekproducten verkocht en wordt er op de site verwezen naar overnachtingsmogelijkheden bij B&B Sagenland, *“waar je in de sfeer van eeuwenoude Sagen en oprechte ‘Twentse gastvriej’ kunt genieten van een onvergetelijk verblijf.”*¹³⁴ Hoewel de nadruk binnen het project ligt op het aantrekken van toeristen geeft Veldboom wel aan dat er belang wordt gehecht aan het behoud van de verhalen nu er steeds minder mensen leven die ze door kunnen vertellen.

Aansluiting met de hedendaagse omgang met het verleden

De postmoderne omgang met het verleden komt op verschillende manieren naar voren binnen het project Sagen Twente. Om te beginnen zien we dat er gebruik wordt gemaakt van verschillende moderne media en presentatietechnieken. Deze visuele middelen worden op een selectieve manier ingezet om het verleden als een ervaringscategorie over te brengen op toeristen.

Hoewel de doelstelling van het project is gericht op het aantrekken van zoveel mogelijk toeristen wordt de doelgroep beperkt tot vijftigplussers en gezinnen met kinderen. Het feit dat de toeristen het verleden kunnen beleven vanuit hun eigen auto wijst op de individualisering binnen de hedendaagse samenleving. De postmoderne toerist wil persoonlijk benaderd worden vanuit zijn eigen ‘luie stoel’. Omdat zij zelf onderdeel uitmaken van de beleving, moeten toeristen zelf wel actie ondernemen om een bepaalde sagenroute te volgen. Zij kunnen niet, zoals bij het Stöppelhaenefees of de Luiemotteviering, aanschuiven als publiek.

Uit de analyse van het project Sagen Twente wordt duidelijk dat regionale identiteitvorming en commercialisering de boventoon voeren. De mystieke sagen worden in combinatie met het landschap neergezet als kenmerk van de Twentse regio. In aansluiting op de hedendaagse omgang met het verleden voelen toeristen zich hierdoor aangesproken, omdat ze kunnen ontsnappen aan de dagelijkse realiteit en zich wanen in een andere tijd en plaats. Zoals Urry stelt is de postmoderne toerist geneigd in zijn ‘gaze’

¹³³ Ribbens, Een eigentijds verleden, 130.

¹³⁴ Beek, Goos van de, ‘B&B Sagenland’ (zj), <http://www.sagenland.nl/> (20 juni 2010).

aan wat hij waarneemt bepaalde typerende kenmerken te verbinden, die symbool staan voor groter geheel.¹³⁵

Dat het op deze manier beleven van cultuur in een authentieke setting wordt gewaardeerd zou volgens mevrouw Veldboom blijken uit de jaarresultaten van het Continu Vakantieonderzoek. Als vervolg op het project Sagen Twente werkt het GOBT daarom aan het project "Langs heilige huisjes". Hierin staat de ontwikkeling van religieus Twents erfgoed centraal.¹³⁶

5.4 De midwinterhoorn: volkscultuur nieuw leven ingeblazen

Van de eerste zondag van de advent tot en met de Kerst wordt er op verschillende plaatsen in Twente (en de aangrenzende gebieden in Duitsland) het Midwinterhoornblazen beoefend. Twente is de enige regio in Overijssel waar dit gebruik in ere wordt gehouden.

De midwinterhoorn wordt met de hand gemaakt van een berken- of elzenstammetje. Op de hoorn worden meestal vijf tonen geblazen in een bepaalde volgorde, maar het geluid en de manier waarop geblazen wordt, verschilt per buurtschap. Vroeger werd er in kleine groepen geblazen, zoals een boer met zijn kinderen of buren. Het blazen gebeurt volgens de traditie wel altijd om de beurt en is, vooral als het vriest, van veraf te horen.¹³⁷

Fig. 3. Het vervaardigen van een midwinterhoorn

Bijzonder voor het midwinterhoornblazen is dat het breed gedragen wordt in Twente. Hoewel er veel onderling verschil en rivaliteit heerst binnen de Twentse gemeenten worden zij verbonden door de passie voor het regionaal gedragen midwinterhoornblazen. Elk buurtschap in de regio heeft wel een aantal blazers die de hoorn bespeelt. Alle buurtschappen zijn verenigd in de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe.

Geschiedenis en discussie

Als gevolg van mobilisatie in de Eerste Wereldoorlog zijn veel boerenjongens weggevoerd uit Twente. Daarom waren er tijdens de eerste decennia van de twintigste eeuw maar weinig mensen die de midwinterhoorn nog bespeelden. Zoals eerder genoemd begon het besef te groeien dat door snelle

¹³⁵ Urry, *The tourist gaze*, 128/129.

¹³⁶ Gelders Overijssels Bureau voor toerisme, 'Sagen Twente'.

¹³⁷ Midwinterhoornblazen Twenthe 'Midwinterhoorn' (versie 2007), <http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Nhoorn.htm> (2 juni 2010).

veranderingen in de maatschappij er erfgoed verloren dreigde te gaan.¹³⁸ Als reactie hierop verenigden belangstellende burgers zich tot een werkgroep of stichting om te zorgen dat tradities behouden bleven voor het nageslacht.¹³⁹ Andere mogelijke verklaringen voor het oprichten van werkgroepen of stichtingen waren de toegenomen vrije tijd en groeiende interesse voor geschiedenis vanaf halverwege de jaren vijftig.¹⁴⁰ In 1948 verscheen een artikel in de Twentse Courant waarin werd gepleit voor een ereherstel van het midwinterhoornblazen.¹⁴¹ Ook werd voorgesteld een competitie-element toe te voegen. Dit was niet zonder resultaat. In 1949 werd er weer voor het eerst georganiseerd geblazen in Almelo en de “*Kemissie veur 't Mirreweenterhoornbloazen*” werd opgericht.¹⁴² Tevens werden allerlei regels opgesteld die de authenticiteit van het gebruik moesten waarborgen.

Het Midwinterhoornblazen is een traditie waar altijd veel over te doen is geweest. Oude volkskundigen plaatsten het gebruik ver voor de christelijke tijd. Zo beschreef folklorist D.J. van der Ven het midwinterhoornblazen als traditie uit de tijd van de Germanen.¹⁴³ Bij de herleving van het gebruik werd zijn visie gebruikt om het midwinterhoornblazen als nationaal erfgoed onder de aandacht te brengen. Toch wilden de Twentenaren zelf niet voorbijgaan aan de Christelijke waarde van de traditie en hadden ze moeite met de toeristische promotieactiviteiten van Van der Ven.¹⁴⁴

Fig. 4. Het blazen op de midwinterhoorn

Ook de Nederlandse psycholoog H.J.M. Hermans beschreef het hoornblazen in zijn boek *Folklore als ingang tot algemeen menselijke ervaringen* als een herinnering aan voorchristelijke riten.¹⁴⁵ Hij werd getroffen door de duurzaamheid, directheid en uitdrukkingskracht van de vaak eeuwenoude tradities en hoe ze de saamhorigheid onder mensen versterkten.¹⁴⁶ Het hoorngeluid riepen volgens Hermans gevoelens van verlangen, dreiging en melancholie op.

Als reactie op het boek bracht volkskundige J.J. Voskuil in 1981 een analyse uit van het Midwinterhoornblazen in het *Volkskundig Bulletin*. Hij betwijfelde of de traditie inderdaad afkomstig was uit de voorchristelijke periode. Daarnaast vond hij het ontverantwoord om één aspect van het

¹³⁸ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 112.

¹³⁹ Helaas was het op dit moment niet mogelijk meer informatie te verkrijgen over proces rond de oprichting van de stichting *Vrienden van oud Genemuiden*.

¹⁴⁰ Ribbens, *Een eigentijds verleden*, 93.

¹⁴¹ Everhard Jans, *Het Midwinterhoornblazen* (Oldenzaal 1995) 21.

¹⁴² Jans, *Het Midwinterhoornblazen*, 23.

¹⁴³ *Ibidem*, 7.

¹⁴⁴ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 46.

¹⁴⁵ J.J. Voskuil, ‘Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld’, in: J.J. Voskuil en A. Doornbosch (ed), *Volkskundig Bulletin* 7 (1981) 2. De volledige titel van het boek van Hermans is: *Folklore als ingang tot algemeen menselijke ervaringen. Gescheidenheid en eenheid tussen persoon en omgeving* (Lisse 1980).

¹⁴⁶ Voskuil, ‘Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld’, 2.

gebruik uit de context te lichten en beschuldigde hij Hermans ervan “bezeten te zijn van de wens om oergevoelens op het spoor te komen”.¹⁴⁷ Volgens Albert van der Zeijden zette Voskuil zich zo fel af tegen Van der Ven en andere “amateurs” om voor zichzelf een meer objectieve en academische te plaats op te eisen.¹⁴⁸ Wel ondersteunt hij in recente publicaties dat er te weinig aandacht is geweest voor de christelijke uitleg van het gebruik. In de jaren twintig en dertig zouden volkskundigen het midwinterhoornblazen te veel gegermaniseerd hebben.

Na zeventig jaar onderzoek en veranderende opvattingen over het midwinterhoornblazen constateert ook historicus dr. Everhard Jans dat er geen sprake is van een voorchristelijke geschiedenis. De oudste vermelding van het gebruik blijkt te dateren uit 1485. Volgens Jans, werkzaam aan het Van Deinese instituut als wetenschappelijk medewerker kunstgeschiedenis en volkskunde, is het Midwinterhoornblazen allereerst het aankondigen van de geboorte van Jezus Christus.¹⁴⁹

Uit het werk van Voskuil spreekt duidelijk zijn aversie tegen de (re)constructie van oude tradities. Waar hij geen aandacht voor had, was het proces van folklorisering, dat in die tijd op gang kwam. Tijdens deze ontwikkeling werden door burgers werkgroepen opgericht voor de instandhouding en revitalisering van culturele uitingen die waren verdwenen of dreigden te verdwijnen. Dit zagen we ook gebeuren bij de traditie van Luiemotte en Stöppelhaene. Nadruk werd gelegd op demonstratieve elementen van de traditie en een wedstrijdelement werd ook bij het midwinterhoornblazen toegevoegd om het gebruik aantrekkelijker te maken.¹⁵⁰ Het publiek werd uitgenodigd deel te nemen aan het groepsgevoel tijdens de manifestatie.

Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe

In 1999 is er een stichting opgericht voor de traditie van het midwinterblazen in Twente met het doel:

“Het in stand houden en bevorderen van het midwinterhoornblazen in Twente en omgeving en het Duitse grensgebied. En het midwinterhoornblazen over te dragen aan volgende generaties.”¹⁵¹

Men wil dit doel bereiken door mee te werken aan en het organiseren van demonstraties, lezingen, midwinterevenementen en andere optredens in de adventsperiode tot en met Drie Koningen. Binnen de stichting zijn alle buurtschappen van Twente verenigd en wordt besproken welke zaken belangrijk zijn voor het voortzetten van de traditie. De Stichting is een voortzetting van de vroegere *Kemissie veur 't*

¹⁴⁷ Voskuil, ‘Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld’, 43.

¹⁴⁸ Zeijden, *Volkscultuur van en voor een breed publiek*, 15.

¹⁴⁹ Jans, *Het Midwinterhoornblazen*, 19.

¹⁵⁰ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 47.

¹⁵¹ Midwinterhoornblazen Twenthe, ‘Stichting’ (versie 2007), <http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Nstichting.htm> (2 juni 2010).

mirreweenterhoornbloazen.¹⁵² Deze commissie heeft jarenlang het blazen gepropageerd en zorg gedragen voor de demonstraties/wedstrijden.

Om inzicht te krijgen in de huidige visie op het midwinterhoornblazen heb ik bij de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe een aantal vragen voorgelegd over hedendaagse kenmerken van het gebruik. De heer drs. L.J. van Loon, (oud) voorman van de Enschedese midwinterhoornblazers, heeft deze vragen beantwoord. In onderstaande paragrafen wordt duidelijk hoe het hedendaagse midwinterhoornblazen gekenmerkt wordt.

Doelstelling

De doelstelling van de Stichting Midwinterhoornblazen Twenthe nog steeds zoals hierboven genoemd. Nadruk ligt op het in stand houden en overdragen van de traditie aan volgende generaties. De relatie met geloofsbeleving is bij het blazen erg belangrijk. Veel mensen koppelen de traditie aan de komst van Jezus.

Op de vraag of waarheidsgetrouwe informatie hierbij een belangrijke rol speelt is Van Loon duidelijk. Met het oog op Voskuil is dat is volgens hem *“een rekbaar en onzinnig begrip”*. Het gaat in de eerste plaats om het in stand houden van de traditie. Hierbij kan het zich voordoen dat er veranderingen nodig zijn. Dit betreft dan voornamelijk het aanpassen van regels rondom demonstraties of de wedstrijden. Verder wijst Van Loon op het reglement betreffende het blazen en de hoorn.

Fig. 5. Ook onder jonge mensen is het midwinterhoornblazen populair

Doelgroep

Bij het midwinterhoornblazen is het volgens Van Loon niet van belang te richten op een bepaalde doelgroep. Het gaat puur om het in stand houden van de traditie. Hierbij zou naar zijn idee nooit een doelgroep als uitgangspunt genomen mogen worden. *“De echte blazer is niet gericht op promotionele activiteiten in het kader van toerisme. Vandaar dat een echte blazer nooit voorbij de IJssel zal gaan blazen en nimmer buiten de periode dat geblazen mag worden zal optreden.”* Wel geeft Van Loon aan het Nederlandse publiek deelgenoot te willen maken van het midwinterhoornblazen. Dit wordt gedaan door activiteiten kenbaar te maken via diverse media, zoals televisie, radio en internet. Maar optreden voor TV of radio is uitgesloten. Omdat geloofsbeleving een belangrijke rol speelt zijn de blazers wars van commercie. Wel hebben de buurtschappen in het kader van de PR contact met organisaties als de VVV's. Interviews over het blazen zijn ook toegestaan en het onder de aandacht brengen van blaasactiviteiten wordt

¹⁵² Midwinterhoornblazen Twenthe, 'Stichting' (versie 2007), <http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Nstichting.htm> (2 juni 2010).

gewaardeerd. Zo werd het geluid van de midwinterhoorn speciaal opgenomen voor een aflevering van "Van jonge leu en oale groond."¹⁵³ Deze Twentse regiosoap combineert de eigenheid van Twente zoals het dialect, midwinterhoornblazen en "noaberschap" met actuele thema's.

De groep mensen die deelneemt aan het blazen zelf is een gevarieerd gezelschap van alle leeftijden. Vaak blazen er meerdere personen in een gezin en geven de vaders het gebruik door op de kinderen. Buiten het blaasseizoen treffen de blazers elkaar weinig. Midwinterhoornblazen is volgens Van Loon een individueel gebeuren.

Verandering in omgang met de traditie

Vijftig jaar geleden was het midwinterhoornblazen zo goed als uitgestorven. Tegenwoordig is de traditie weer volop in bloei onder oud en jong. Volgens Van Loon is "de traditie terug zoals de Folkloristen van de vijftiger jaren (Borghoes c.s.) gehoopt hebben." Ook stelt hij dat de kwaliteit van het blazen verbeterd is en er veel publieke belangstelling is omdat, zoals hij zegt:

"iedereen tegenwoordig deelgenoot wil zijn van een traditioneel gebeuren (waar ook in Nederland)".

Toch is de basis, het blazen zelf en het tijdstip, niet veranderd. "Een blazer zal op die mooie decemberavond, sneeuw klompdiep, met enkele medeblazers een plek aan de bosrand zoeken en de klanken laten horen. En die klanken vergeet je nooit meer... Uit eigen ervaring weet ik dat je er wel even stil van wordt..."

Belangrijke kernbegrippen die het hedendaagse midwinterhoornblazen typeren zijn volgens van Loon onder andere: 'traditie', 'advent', 'Drie koningen' en 'd'Oale roep' (de oude roep).

Aansluiting met de hedendaagse omgang met het verleden

De traditie van het midwinterhoornblazen komt in vergelijking met de andere casussen het meest overeen met de Luiemotteteviering. Ook hier is geen sprake van commercialisering of de promotie van het gebruik via moderne media. Uitgangspunt is niet de doelgroep, maar het overdragen van de traditionele betekenis van het gebruik. De achterliggende gedachte hierbij is dat het gaat om een religieus gebruik, wat met respect behandeld dient te worden. Wel worden mensen via de lokale pers

Fig. 6. Cartoon 'De identiteit van Overijssel'

¹⁵³ Dick van Niekerk, 'Soap maakt het Twents springlevend' (versie 2007) <http://www.locomotie.nl/locomotie-29-topmenu3-39/124-soap-maakt-het-twents-springlevend.html> (18 juli 2010)

uitgenodigd om de traditie bij te wonen. Het ceremoniële respectvolle karakter houdt verband met de religieuze functie van het blazen: de aankondiging van de geboorte van Jezus.

Ook bij het Midwinterhoornblazen zien we rond de jaren vijftig mensen opstaan die het gebruik in ere willen herstellen en een werkgroep oprichten. Het wedstrijdement wordt toegevoegd en andere attractieve elementen zoals jeugdconcoursen en speciale midwinterhoornwandelingen. Deze kenmerken komen overeen met het folkloriseringproces zoals Rooijackers het beschrijft. Wat verder opvalt, is de aandacht binnen het midwinterhoornblazen voor de religieuze ervaring. Door beoefenaars, waaronder meneer Van Loon, wordt de sfeer rondom het gebruik als haast sacraal beschreven en veelal verbonden met het Twentse landschap. Beleving, nostalgische gevoelens en het benadrukken van regionale identiteit spelen hier dus weldegelijk een belangrijke rol. Door het propageren van "*d'Oale roep*" (de oude roep) wordt het Twentse karakter van het midwinterhoornblazen extra benadrukt. Ook buitenstaanders zien de traditie als typisch Twents. Dat het midwinterhoornblazen gezien wordt als typisch Twents zien we terug in het eerdergenoemde voorbeeld van de Twentse televisieserie. De oude traditie wordt in de hedendaagse regiosoap ingezet als identiteitvormend middel.

Uit de reactie van meneer van Loon blijkt dat authenticiteit een lastig begrip is. Hoewel er bepaalde regels zijn om het gebruik zo goed mogelijk over te kunnen brengen op volgende generaties, kunnen veranderingen niet uitgesloten worden. Post beschrijft in dit kader het spanningsveld tussen continuïteit en verandering, dat bestaat bij rituelen.¹⁵⁴ Aan de ene kant wil men de traditie van het midwinterhoornblazen houden zoals het was, omdat dat houvast geeft. Aan de ander kant kan men niet om de veranderende context heen. Volgens Post wordt het veranderingsaspect dan ook vaak door betrokken niet beseft of zelfs ontkend.¹⁵⁵

Net als bij het Stöppelhaenefeast wordt bij het midwinterhoornblazen een gebeurtenis uit het verleden herdacht, namelijk de geboorte van Christus. Ook voor dit gebruik geldt dus dat bij heruitvinden de traditie een vorm van historische beleving meespeelt, die vastgelegd is in rituele vormentaal. Uit bovengenoemde bleek al dat het midwinterhoornblazen in stand gehouden wordt door een zeker onaantastbaar respect. Onder de blazers is een grote emotionele behoefte om een vorm van continuïteit te waarborgen, zodat de band met de voorouders in stand wordt gehouden voor komende generaties.¹⁵⁶

¹⁵⁴ Post, "God kijkt niet op een vierkante meter... of Hobsbawm herlezen...", 189.

¹⁵⁵ Ibidem, 189.

¹⁵⁶ Rooijackers, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven*, 52.

Slotbeschouwing

Met het behandelen van de vier casussen in Overijssel is het einde van dit onderzoek bereikt. Het moment is aangebroken om de balans op te maken en tot een antwoord te komen op de vraag hoe huidige volksculturele uitingen aansluiting vinden bij de hedendaagse omgang met het verleden.

Conclusie

Uit de geschiedenis van de volkscultuur in Nederland blijkt dat identiteitvorming altijd een belangrijke rol heeft gespeeld. Tijdens het negentiende-eeuwse proces van staatvorming werd door volkskundigen vastgehouden aan lokale en nationale kenmerken van het Nederlandse "volkskarakter". Vanuit dit idee werd een tegenstelling gevormd tussen het moderne stadsleven en de stilstaande plattelandscultuur, wat doorwerkte tot ver in de twintigste eeuw. Folklorist D.J. Van der Ven vormde hierin een belangrijke schakel door contemporaine plattelandsgebruiken te mythologiseren.

Mede onder invloed van de theorie over *invented traditions* van Hobsbawm en Ranger kwam men geleidelijk aan tot de conclusie dat er niet zo iets bestond als een onveranderlijke "volksziel". Om een nationale identiteit te creëren, waren vermeende eeuwenoude gebruiken door de politiek in het leven geroepen of vervormd. Ook tegenwoordig wordt volkscultuur nog gebruikt als middel tot identiteitvorming, maar vanuit de wetenschap wordt er aan dit proces niet direct een waardeoordeel verbonden. Binnen de huidige benadering van volksculturele activiteiten ligt de nadruk op de betekenis, functie en veelvormigheid van volksculturele processen. Alle vormen van geschiedenis, en dus ook de volkscultuur, zijn immers opgebouwd uit een selectieve en subjectieve waardering van het verleden.

De verandering in het denken over het verleden heeft zich niet plotseling in de academische wereld voorgedaan. Het is een reactie op de opgetreden metamorfose in de omgang met de geschiedenis, die plaats heeft gevonden binnen de ruimere historische cultuur. De laatste decennia is de manier van omgaan met het verleden is erg veranderd. De nieuwe benadering wordt ook wel de erfgoedomgang met het verleden genoemd. In de opkomende visuele beeldcultuur werd visualisering van het verleden belangrijker en kregen meer mensen meer vrije tijd en toegang tot cultuur. Allerhande moderne media werden vanaf de jaren zeventig ingezet om het verleden voor grote scharen tot leven te wekken. Het musealiseringproces speelde hierbij een grote rol. Door een snel veranderende samenleving werd er gezocht naar identiteit in een steeds recenter en persoonlijker verleden. Traditionele historici plaatsen de erfgoedbenadering veelal tegenover de historische benadering van de geschiedenis. Zij bekritisieren erfgoed als een nostalgische ervaringscategorie, die door egoïstische voorkeuren afbreuk doet aan de authenticiteit van de geschiedenis.

Hoewel gevaren als uitsluiting van minderheden, verplating en commerciële uitbuiting op de loer liggen, kan men in de huidige historische cultuur niet meer om de vererfgoedisering van de volkscultuur heen. Ook al lijkt de tegenstelling groot, toch moeten we de geschiedenis niet tegenover erfgoed willen plaatsen. Zoals Lowenthal zegt zijn het twee verschillende dingen, die naast elkaar kunnen bestaan en op meerdere fronten zelfs overlappen. Bovendien is de geschiedenis, op welke manier die ook verteld wordt, altijd een constructie van het verleden.

Hoe kunnen we dan nu de ontwikkeling van volksculturele uitingen plaatsen binnen de erfgoedomgang met het verleden? Uit de behandeling van de vier casussen blijkt dat processen als folklorisering en musealisering juist binnen de volkscultuur een grote rol speelden. In de jaren vijftig al werden, vanuit de alarmerende vijf-voor-twaalf-gedachte, pogingen ondernomen om traditionele gebruiken te bewaren die uiting gaven aan de regionale identiteit. Men beseftte dat het volkscultureel erfgoed verloren zou gaan in de snel veranderende samenleving. Als reactie hierop werden, mede door een toename van de vrije tijd, werkgroepen ten behoeve van het behoud van tradities opgericht. Deze vormen van musealisering en identiteitsvorming zijn dus niet alleen iets van de laatste jaren, maar zijn al veel eerder waar te nemen. De aandacht voor identiteitsvorming is gebleven. Ook tegenwoordig zien we dat het publiek bij de Luiemotteviering functioneert in dit proces door een collectieve gemeenschappelijkheid te creëren. Bij het midwinterhoornblazen en de Sagen Twente is vooral de eigenheid van het Twentse landschap bepalend.

Wat het belevingsaspect betreft zijn er ook verschillen waar te nemen tussen de behandelde casussen. Binnen de Luiemotteviering en het midwinterhoornblazen wordt door middel van het demonstratieve karakter uiting gegeven aan het onderdeel beleving. Ook het toevoegen van een wedstrijdelement draagt bij aan de aantrekkelijkheid van de tradities. Toch wordt er geen gebruik gemaakt van allerlei moderne media en presentatietechnieken. Hoe is dit te verklaren? Uitgangspunt binnen de Luiemotteviering en het midwinterhoornblazen is het overdragen van de traditie aan het volgende nageslacht. De vieringen zijn beide ritueel van aard en gaan uit van een sterke continuïteitsgedachte. De tradities moeten zoveel mogelijk voldoen aan een vast reglement om de authenticiteit te waarborgen. Er is dan ook geen ruimte voor commercialisering of grote veranderingen. Deze manier van omgaan met het verleden geeft het spanningsveld weer van het vasthouden aan traditionele waarden in een veranderende context. Zoals Post stelt wordt het veranderingsaspect dan ook vaak door betrokkenen niet beseft of zelfs ontkend. Bij het Stöppelhaenefeeft en de Sagen Twente is deze spanning minder aanwezig, omdat de ervaring van het publiek voorop staat.

Door de wensen van de postmoderne bezoeker als uitgangspunt te nemen sluiten oogstfeest en sagenroutes meer aan bij de hedendaagse omgang met de geschiedenis. Allereerst wordt beleving van het verleden gecreëerd door diverse visuele middelen en moderne media in te zetten. Daarnaast is er bij

deze vormen van volkscultuur wél sprake van commercialisering en verandering. Het regionale erfgoed wordt ingezet om zoveel mogelijk bezoekers te trekken. Hierbinnen is ook aandacht voor een individuele benadering van het publiek. Bij Sagen Twente kan de postmoderne toerist uit verschillende routes kiezen en de geschiedenis beleven vanuit zijn 'luie stoel'. Het Stöppelhaenefeast biedt ook voor elke bezoeker wat wils. Naast de meer traditionele onderdelen zijn er onder meer muziekoptredens, trekkerslep en braderie om een keuze uit te maken.

Tot slot zien we dat religie of bijgeloof binnen alle behandelde casussen een rol speelt. Bij het midwinterhoornblazen is de geloofsbeleving erg belangrijk, waardoor het gebruik op een respectvolle manier benaderd dient te worden volgens beoefenaars. Bij het oogstfeest Stöppelhaene worden traditionele religieuze rituelen afgewisseld met moderne profane activiteiten. Het project Sagen Twente speelt vooral in op het mystieke bijgeloof rondom landschap en sagen. Binnen de Luiemotteviering zien we niet direct een aanwezig geloofsaspect, behalve dat de optocht afgeleid zou zijn van een lenteprocesie. Wel heeft de Genemuidense calvinistische traditie mogelijk invloed op de instandhouding van het gebruik en de regelgeving.

Geconcludeerd kan worden dat de kenmerken van de hedendaagse omgang met het verleden duidelijk zichtbaar worden binnen de Overijsselse volkscultuur. Door het performatieve karakter van volksculturele uitingen kan het verleden visueel gemaakt worden, wat bijdraagt aan de belevingswaarde. Daarnaast gaat volkscultuur veelal over alledaagse gebruiken en tradities, die zorgen voor herkenbaarheid en toegankelijkheid. Aspecten als musealisering, folklorisering, beleving en identiteitvorming spelen hierbij een belangrijke rol. Wel zijn er verschillen te signaleren tussen de meer traditionele vormen van volkscultuur, zoals die in rituelen vorm krijgt, en de moderne vormen, waarbij de wensen van het publiek als uitgangspunt wordt genomen. Kenmerken, zoals de oprichting van werkgroepen, het performatieve karakter van tradities en regelgeving, zijn terug te voeren op het folkloriseringproces wat plaats vond rond de jaren vijftig. Het folkloriseringproces vond niet alleen plaats in Overijssel, maar is kenmerkend voor tradities in heel Nederland.

Het heeft weinig zin om de ene vorm van volkscultuur boven de andere te plaatsen. Zij zijn alle producten van onze hedendaagse samenleving en manieren om ons bestaan vorm te geven. Hetzij door houvast te bieden in tijden van verandering, hetzij door een ervaring te creëren waarin mensen kunnen ontsnappen aan de realiteit. Om meer zicht te krijgen op de hedendaagse uitingen van volkscultuur moeten processen als functieverandering en betekenisgeving hierbij blijvend onderzocht worden. Alleen door de diverse volksculturele uitingen naast elkaar te laten bestaan, kan recht worden gedaan aan de verscheidenheid, het dynamische aspect en de unieke waarde van deze vorm van cultuur.

Aanbevelingen

Uitwerking van de casussen heeft veel informatie gebracht over de hedendaagse vorm- en betekenisgeving van behandelde volksculturele uitingen. Toch zou het zinvol zijn om verder in te zoomen op de processen die aan de veranderingen ten grondslag lagen. Het was helaas niet mogelijk om binnen het tijdsbestek van het onderzoek meer specifieke informatie te verkrijgen over de processen rond de oprichting van de verschillende comités en stichtingen. Het zou, ook binnen andere volksculturele uitingen in Nederland, interessant zijn hier in vervolgonderzoek dieper op in te gaan.

Om af te sluiten zou ik, ook in het kader van de huidige beleidsvorming rond volkscultuur, een aanknopingspunt willen geven voor het benutten van de mogelijkheden die volkscultuur ons biedt. Hiervoor verwijs ik naar de theorie van de Duitse historicus Jorn Rüsen. In zijn visie op hedendaagse historische musea noemt hij de elementen *Waarheid*, *Schoonheid* en *Macht*, die we eveneens binnen het volksculturele debat als uitgangspunt kunnen nemen.¹⁵⁷ Waarheid staat symbool voor het bewaren van de historische authenticiteit zoals dit door historici bepleit wordt; schoonheid sluit aan bij het belevingsaspect dat aansluiting vindt bij een breed publiek; macht staat voor de politieke inbreng. Binnen het hedendaagse spanningsveld tussen vraag en aanbod, beleving en authenticiteit, culturele diversiteit en identiteitvorming, zou ik net als Rüsen willen pleiten voor een balans tussen deze drie elementen. Ons volksculturele erfgoed kan dan op een evenwichtige manier door de authenticiteitswaarde te waarborgen, bijdragen aan de vergroting van kennis van het verleden; door een aantrekkelijke presentatie te bieden een groot publiek bereiken; door de juiste mate van politieke inbreng toe te staan, ondersteund en behouden worden.

Ook nieuwe initiatieven hebben aansporing nodig. De overheid dient ervoor te waken dat volkscultuur selectief wordt ingezet met de intentie bestuurlijke doelen te realiseren. Volksculturele uitingen hebben een waarde op zichzelf en kunnen hooguit gebruikt worden als middel tot culturele participatie of integratie. Hierin ligt voor cultuurambtenaren een belangrijke taak.

¹⁵⁷ Hendrik Henrichs, 'Public history en musea: historisch denken of het verleden beleven', *Levend Erfgoed* 6, nr.2 (Utrecht 2009) 16.

Bibliografie

Literatuur

- Baalman, Dirk en Rik Herengreen, *Identiteit van Overijssel. Een programma van Platform Erfgoed Bereikbaar* (zp 2009).
- Boer, Piet de, 'Eeuwenoud katekwaad. Luilak op de zaterdag voor Pinksteren', *Traditie. Tijdschrift over volkscultuur en immaterieel erfgoed* 16, nr.1 (Utrecht 2010) 9-15.
- Brinkhorst, Esther, 'Nederlandse volkscultuur voor Amerikaanse toeristen', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed.), *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking*, 34-41.
- Cieraad, Irene, *De elitaire verbeelding van volk en massa. Een studie over cultuur* (Muiderberg 1988)
- Davis, Fred, 'Nostalgia, Identity and the current nostalgia wave' in: *The journal of popular culture* 11, nr. 2 (2004) 414.
- Dekker, Ton, 'Ideologie en volkscultuur: een geschiedenis van de Nederlandse volkskunde' in: Ton Dekker, Ton, 'Paasvuren: van Germaans feest tot toeristisch evenement', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed.), *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking*, 78-90.
- Dekker, Ton e.a. (ed), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000) 13-65.
- Dibbits, Hester e.a. (ed), *Splitsen en knopen. Over volkscultuur in Nederland* (Rotterdam 2009).
- Frijhoff, W. TH. M., *Volkscultuur en cultuurwetenschap: de ups en downs van een dialoog* (Amsterdam 1997).
- Groot, Berdien de, Hedendaagse historische tentoonstellingen. De collectiepresentatie van het Stedelijk Museum in Kampen (Onderzoeksverslag Cultureel Erfgoed, Kampen 2010).
- Groot, Berdien de, Inventarisatierapport: Tradities in Overijssel. Een overzicht van volkscultuur in de provincie (Stageproduct Kunst & Cultuur Overijssel, Zwolle 2010).
- Hendrik Henrichs, 'Public history en musea: historisch denken of het verleden beleven', *Levend Erfgoed* 6, nr.2 (Utrecht 2009) 15-19.
- Hobsbawm, Eric en Terrence Ranger, *The invention of tradition* (Cambridge 1992).
- Hoekstra, Wiebe, *Echt Overijssels?! Tradities in Nederland* (zp 2010).
- Huizinga, *Verzamelde werken II* (Haarlem 1948).
- Jacobs, Marc en Gerard Rooijackers, 'Een onbeschaamde blik. Etnologie, volkscultuur, erfgoed en dagelijks leven', *cULTUUR. Tijdschrift voor etnologie* 1(2009) 6-20.
- Jans, Erverhard, *Het Midwinterhoornblazen* (Oldenzaal 1995).

- Jong, Ad de, *De Dirigenten van de herinnering. Musealisering en nationalisering van de volkscultuur in Nederland 1815-1940* (Nijmegen 2001).
- Kassels, Mireille, *Overal! Overijssel. Provinciaal programma cultuurdeelname 2009-2012* (Zwolle 2008).
- Korendomp, Willem, 'Speurtocht naar de Sallandse volksaard', *De Stentor*, 11 augustus 2009.
- Kruijswijk, Marita en Marian Nesse, *Nederlandse jaarfeesten en hun liederen door de jaren heen* (Hilversum 2006).
- Laarse, Rob van der, 'Erfgoed en de constructie van vroeger', in: R. van der Laarse (ed.), *Bezeten van vroeger. Erfgoed, identiteit en musealisering* (Amsterdam 2005) 1-28.
- Lowenthal, David, *The Heritage Crusade and the spoils of History* (Cambridge 1998).
- Margry, Peter Jan, 'De volkscultuur voorbij, op weg naar immaterieel erfgoed', *Volkscultuur Magazine* 5, nr.1 (2010) 16-18.
- Mommaas, Hans, 'Volkscultuurtoerisme: slotbeschouwing', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed), *Volkscultuur: een dubbele verrijking* (Utrecht 2000) 91-93.
- Nijssen, Gerard, *Volkscultuur in de late middeleeuwen. Feesten, processies en (bij)geloof* (Utrecht/Antwerpen 1994).
- Oostveen, Saskia van, Kiste Trui, Amersfoortse Keientrekkers en de Peelkabouters van Horst: het claimen van volksverhalen door gemeenten en de rol van identiteit (Scriptie Cultureel Erfgoed, Utrecht 2007).
- Pors, Bart, 'Volkscultuur en commercialisering', in: Hester Dibbits e.a. (ed), *Splitsen of knopen. Over volkscultuur in Nederland*, 156-163.
- Post, P.G.J., "'God kijkt niet op een vierkante meter...' of Hobsbawm herlezen...", in: Carlo van der Borgt e.a. (ed.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland* (Amsterdam 1996) 175-200.
- Ribbens, Kees, *Een eigentijds verleden. Alledaagse historische cultuur in Nederland 1945-2000* (Hilversum 2001).
- Roodenburg, Herman, 'Ideologie en volkscultuur: het internationale debat' in: Ton Dekker e.a. (ed), *Volkscultuur. Een inleiding in de Nederlandse etnologie* (Nijmegen 2000) 66-109.
- Rooijackers, Gerard, 'De ideologie van het heem' in: Carlo van der Borgt e.a. (ed.), *Constructie van het eigene. Culturele vormen van regionale identiteit in Nederland* (Amsterdam 1996) 5-27.
- Rooijackers, Gerard, *Volkskunde: de rituelen van het dagelijks leven* (Utrecht 2001).
- Schlüter, Dick, *Betovering en vervolging. Over toverij in Oost-Nederland tussen de 16^e en 20^e eeuw* (Hengelo 1991).

- Simon, Carola, *Ruimte voor identiteit. De productie en reproductie van streekidentiteiten in Nederland* (Dissertatie, Groningen 2004).
- Strouken, Ineke, 'Levende geschiedenis', in: Ineke Strouken en Albert van der Zeijden (ed.), *Volkscultuurtoerisme: een dubbele verrijking*, 19-27.
- Urry, John, *The Tourist Gaze* (Londen 2002).
- Ven, D.J. van der, *Met de Gaastok door Salland en Twente. Levende Folklore 1916-1966* (Bergen 1969).
- Voskuil, J.J., 'Het tijdelijke met het eeuwige verwisseld', in: J.J. Voskuil en A. Doornbosch (ed), *Volkkundig Bulletin* 7 (1981) 1-50.
- Wiedijk, Frederik, *De Kop van Overijssel. Land werd waterland* (zp 1995).
- Wonink, Harry, *Salland. Een zomerdroom* ('s-Gravenhage 1982).
- Zeijden, Albert van der, *Volkscultuur van en voor een breed publiek. Enkele theoretische premissen en conceptuele uitgangspunten* (Utrecht 2004).

Websites

- Beek, Goos van de, 'B&B Sagenland' (zj),
<http://www.sagenland.nl/> (20 juni 2010).
- Dalfsen, Tiem van, '*Hasselt en Luiemotte!*' (versie 31 mei 2008),
<http://zwartewaterland.wizard.pvda.nl/renderer.do/menuld/100143/clearState/true/sf/100143/returnPage/100143/itemId/497016/realItemId/497016/pageld/99856/instanceId/100154/> (20 juni 2010).
- Gelders Overijssels Bureau voor toerisme, 'Organisatie' (zj),
<http://www.gobt.nl/nl/index.php/over-het-gobt/organisatie> (2 juli 2010).
- Gelders Overijssels Bureau voor toerisme, 'Sagen Twente' (zj),
<http://www.gobt.nl/nl/index.php/activiteiten/innovatie/oorspronkelijk-o-nl/article/menu-onderdeel/17-oorspronkelijk-oost-nederland/18-sagentwente> (2 juni 2010).
- Jager, Jef de, 'Luilak' (versie 2009),
<http://www.jefdejager.nl/luilak.php> (20 juni 2010).
- Mateboer, Willem, 'Schrijver Willem Materboer' (versie 12 februari 2007),
<http://www.genemuidenactueel.nl/index.php?pagina=nieuws&a=228> (18 mei 2010).
- Midwinterhoornblazen Twenthe 'Midwinterhoorn' (versie 2007),
<http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Nhoorn.htm> (2 juni 2010).
- Midwinterhoornblazen Twenthe, 'Stichting' (versie 2007),
<http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Nstichting.htm> (2 juni 2010).

- Niekerk, Dick van, 'Soap maakt het Twents springlevend' (versie 2007),
<http://www.locomotie.nl/locomotie-29-topmenu3-39/124-soap-maakt-het-twents-springlevend.html> (18 juli 2010).
- Provincie Overijssel 'Notitie Streekcultuur Leeft!' (versie juni 2010),
http://www.overijssel.nl/publish/pages/97691/pdf_streekcultuur_leeft.pdf (10 juni 2010).
- Regio Twente, 'Aankondiging opdrachten project Sagen' (zj),
http://www.regiotwente.nl/index.php?option=com_content&view=article&id=2256:aankondiging-opdrachten-project-sagen&catid=264:nieuwsberichten-archieff (20 juni 2010).
- Rooijackers, Gerard, 'Slotsymposium 'Identiteit van Overijssel'' (versie 29 januari 2009),
http://www.kco.nl/clientdata_212/downloads/Verslag.pdf (8 juni 2010).
- Sagen Twente, 'colofon' (zj),
<http://www.sagentwente.com/colofon.html> (20 juni 2010).
- De Stentor, 'Gerard Elferink preses oogstfeest' (versie 11 mei 2010),
<http://www.destentor.nl/regio/salland/6669872/Gerard-Elferink-preses-oogstfeest.ece> (11 mei 2010).
- Stöppelhaene Sallands Oogstfeest, 'Historie' (versie 2010),
<http://stoppelhaene.nl/Informatie/historie/> (20 juni 2010).
- Strouken, Ineke, 'Lezing door Ineke Strouken op 12 februari 2009' (versie 2009),
http://www.volkscultuur.nl/beleid-voor-volkscultuur_100.html#link27 (20 juni 2010).
- Veldboom, Daphne, 'Sagen Twente' (zj),
<http://www.gobt.nl/nl/index.php/activiteiten/innovatie/oorspronkelijk-o-nl/article/menu-onderdeel/17-oorspronkelijk-oost-nederland/18-sagentwente> (20 juni 2010).
- Winters, Reint, 'Luiemotte, luietzotte op 1 mei' (versie 13 april 2010),
<http://www.genemuiden-info.nl/index.php?pagina=nieuws&a=7595&c=100> (2 juli 2010).

Afbeeldingen

Titelpagina, Nederlands Centrum voor Volkscultuur (versie 2009),
http://www.volkscultuur.nl/beleid-voor-volkscultuur_100.html#link166 (2 juni 2010).

Fig. 1. Cartoon 'Identiteit van Overijssel' (versie 29 januari 2009),
http://www.kco.nl/clientdata_212/downloads/Verslag.pdf (2 juni 2010).

Fig. 2. 'Luiemottviering In 1979', Henk Last (versie 26 april 2010),
<http://www.genemuidenactueel.nl/index.php?pagina=nieuws&c=4&s=25> (2 juni 2010).

Fig. 3. 'Prijswinnaars Luiemottviering 2010', Reint Winters (versie mei 2010),

<http://www.oudgenemuiden.nl/nieuws/nieuws.html> (2 juni 2010).

Fig. 3. 'Het vervaardigen van een midwinterhoorn' (versie 2007),
<http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Nhoorn.htm> (2 juni 2010).

Fig. 4. 'Het blazen op de midwinterhoorn' (versie 2007),
<http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/Ngeschiedenis.htm> (2 juni 2010).

Fig. 5. 'Ook onder jonge mensen is het midwinterhoornblazen populair' (versie 2007),
<http://www.midwinterhoornblazentwenthe.nl/> (2 juni 2010).

Fig. 6. Cartoon 'De identiteit van Overijssel' (versie 29 januari 2009),
http://www.kco.nl/clientdata_212/downloads/Verslag.pdf (2 juni 2010).

Overige bronnen

Alferink, Tetske, Vragenlijst Stöppelhaene (Raalte) juni 2010.

Henrichs, Hendrik, Hoorcollege Erfgoed audiovisueel (Utrecht) 7 september 2009.

Hoeve, Nico ter, Emailcontact (Lonneker) juni 2010.

Loon, L.J. van, Vragenlijst Midwinterhoornblazen (Enschede) juni 2010.

Pleijsier, Robert, Vragenlijst Luiemotteviering (Genemuiden) juni 2010.

Veldboom, Daphne, Vragenlijst Sagen Twente (zp) juni 2010.

Bijlagen

Vragenlijst - Luiemotteviering

Ingevuld door: Robert Pleijsier
Stichting Vrienden van Oud Genemuiden

1. Wat is de doelstelling van Stichting Vrienden van Oud Genemuiden m.b.t. de organisatie van Luiemotte? En wanneer is volgens u deze doelstelling bereikt?

De doelstelling is het in stand houden van de traditie van de Luiemotte. Jaarlijks wordt deze doelstelling bereikt, aangezien er jaarlijks meerdere Luiemottes worden gemaakt en rondgedragen.

2. Is het voor de stichting belangrijk dat de activiteiten tijdens de viering feest berusten op waarheidsgetrouwe historische informatie? Waarom wel of niet?

Het maken van een Luiemotte is aan regels gebonden. Tijdens de beoordeling van de Luiemottes voor de prijsuitreiking wordt hier rekening mee gehouden.

3. Is er ook ruimte voor nieuwe ideeën/inbreng? Zo ja, kunt u voorbeelden noemen?

Nieuwe ideeën worden alleen van de zijlijn toegelaten. Ze mogen het karakter van de Luiemotte niet aantasten. Vorig jaar werd bijvoorbeeld bij één Luiemotte in plaats van een bel, het spelen van een trompet toegepast. Dit was echter een persoonlijk initiatief en eenmalig.

4. Op welke doelgroep is de viering van Luiemotte gericht?

Op de gehele bevolking. Ouders en kinderen maken de Luiemotte. Kinderen dragen deze in de vroege morgen rond, door Genemuiden. In de luiemotte bevindt zich vaak een baby of peuter. De gehele bevolking wordt uitgenodigd voor de prijsuitreiking 's avonds. Na afloop hiervan wordt een rondgang gemaakt door het plaatselijke bejaardentehuis.

5. Hoe bereikt u deze doelgroep?

Zie ook hierboven. Daarnaast wordt, omdat de rondgang door Genemuiden plaatsvindt in de vroege morgen van 1 mei, de gehele bevolking aan de traditie herinnerd.

6. Hoe zou u de mensen omschrijven die meewerken/onderdeel zijn aan de viering? (denk hierbij bijvoorbeeld aan leeftijd of afkomst)

Het zijn over het algemeen mensen die hechten aan de traditie en hier dan ook wat voor over hebben. Tenslotte moet er een vrije dag aan worden opgeofferd (Koninginnedag) om de Luiemotte te maken (van veldbloemen).

7. Werkt u samen met andere organisaties? Zo ja, welke en op wat voor manier?

We werken alleen samen met de gemeente Zwartewaterland. Een wethouder doet de prijsuitreiking en de gemeente stelt dranghekken beschikbaar.

8. Maakt u gebruik van moderne media/presentatietechnieken? Zo ja welke en op wat voor manier?

De Luiemotte wordt jaarlijks gefilmd en deze film wordt, indien mogelijk, tijdens de prijsuitreiking getoond.

9. Wat zijn volgens u de verschillen tussen de hedendaagse viering van Luiemotte en dat van vijftig jaar geleden? (denk hierbij bijvoorbeeld aan de doelstelling, doelgroep of presentatie)

De Luiemotte werd toen niet gepromoot, dus viering was geheel afhankelijk van initiatief uit de bevolking. Daarnaast was er geen prijsuitreiking of centrale plaats voor samenkomst. De Luiemotte werd 's morgens rondgedragen en daar bleef het bij.

10. Zou u een aantal kernbegrippen kunnen noemen die de Luiemotteviering kenmerken?

Lente / lentefees, Luihak / langslaper, Folklore, Traditie, Kinderen, (Lente)vreugd

11. Bent u eventueel bereid de antwoorden op de vragen telefonisch verder toe te lichten?

Ja, telefoonnummer 06 53 101 102. Liefst 's avonds.

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst!

Vragenlijst - Sallands Oogstfeest Stöppelhaene

Ingevuld door: Tetske Alferink
Medewerker PR-commissie Stöppelhaene

1. Wat is de doelstelling van het Stöppelhaene Sallands Oogstfeest? En wanneer is volgens u deze doelstelling bereikt?

De hoofddoelstelling van Stöppelhaene blijft eigenlijk onze missie (zie onderstaand).

Missie: Stöppelhaene is een Sallands Oogstfeest waarbij bezoekers van alle leeftijden elkaar ontmoeten en gezamenlijk plezier hebben.

Daarnaast heeft Stöppelhaene diverse (communicatie)doelstellingen. De belangrijkste aspecten uit al deze doelstellingen zijn: De organisatie van Stöppelhaene wil dat in 2015 de folkloristische activiteiten op hetzelfde professionele niveau zijn gebracht als de activiteiten op het Stöppelveld. Bovendien moeten de traditionele elementen dan beter tot hun recht komen. Daarnaast wil de organisatie een grotere landelijke bekendheid, vernieuwend zijn en zich nog meer kunnen onderscheiden van andere feesten. De nadruk voor de landelijke publiciteit moet komen te liggen op het folkloristisch en agrarisch karakter waarbij het oogstcorso centraal staat. Stöppelhaene moet wel een evenement blijven dat voor alle leeftijden activiteiten organiseert.

Bereiken doelstellingen:

- Gemiddelde beoordeling bezoekers Stöppelhaene-activiteiten: 8.*
- Toename bezoekersaantal met 10% in 5 jaar (vanaf 2009)*
- Uitbreiden landelijke communicatie m.b.v. mediapartnerschap Wegener. Daarnaast hebben we per provincie doelstellingen met betrekking tot kennis, houding en gedrag.*

2. Is het voor de stichting belangrijk dat de activiteiten tijdens het feest berusten op waarheidsgetrouwe historische informatie? Waarom wel/niet?

Ja. De historische en folkloristische activiteiten die tijdens Stöppelhaene plaatsvinden weerspiegelen activiteiten zoals ze vroeger plaats vonden en zoals ze tegenwoordig plaats vinden. Stöppelhaene laat bezoekers kennis maken met de geschiedenis van Salland en daarbij is het erg belangrijk dat de informatie klopt. Bovendien draagt het ook niet bij aan de geloofwaardigheid van het Sallandse Oogstfeest als de historische informatie niet waarheidsgetrouw is.

3. Is er ook ruimte voor nieuwe ideeën/inbreng? Zo ja, kunt u voorbeelden noemen?

Ja. We hebben in 2009 een toekomstplan op laten stellen, waarbij er gekeken is naar nieuwe mogelijkheden en nieuwe richtingen. Dit had niet alleen betrekking op het organisatorische- en het communicatievlak, maar er zijn ook veel nieuwe ideeën met betrekking tot de activiteiten aangedragen. Daarnaast is het zo dat het hele oogstfeest georganiseerd wordt door vrijwilligers die lid zijn van aparte commissies. Het staat iedere commissie vrij om aanpassingen te verrichten aan het programma. Er zullen hoogstwaarschijnlijk altijd basisonderdelen in het Stöppelhaeneprogramma te vinden zijn, maar door de jaren heen is er ook veel veranderd. Zo was er vroeger een Beurs en draaide het oogstfeest om de optocht op donderdagmiddag. Tegenwoordig is het muziekprogramma ook erg belangrijk en worden er geregeld nieuwe activiteiten aan het programma toegevoegd zoals de bouw van een zandsculptuur of een 3-painting.

4. Op welke doelgroep is het oogstfeest gericht?

Zoals de missie al zegt: bezoekers van alle leeftijden. Onze primaire doelgroep zijn de bewoners van de Gemeente Raalte en daarbij die van heel Salland. Daarnaast willen we in de toekomst ook buiten de grenzen van Salland gaan kijken.

5. Hoe bereikt u deze doelgroep?

Op diverse manieren. Website, flyers, hyves, folders, posters, twitter, Stöppelhaenekrant, advertenties in landelijke magazines, spandoeken, Informatiemarkt, Brieven, filmpjes op Youtube en met Stöppelhaenevlaggen.

6. Hoe zou u de mensen omschrijven die meewerken aan de organisatie van het oogstfeest? (denk hierbij bijvoorbeeld aan leeftijd of afkomst)

Alle mensen die meewerken aan de organisatie van het Sallandse Oogstfeest zijn vrijwilligers. De vrijwilligers die in de commissies zitten verschillen enorm van leeftijd. Er zitten mensen van 21 in de commissies, maar ook mensen van 85. Veel commissieleden hebben zich aangesloten bij een commissie die aansluit bij hun vakgebied. Zo zitten er veel mensen met een agrarische achtergrond in de Boerendagcommissie, zitten er communicatieprofessionals in de PR-commissie en zitten er veel mensen met bestuurservaring in het bestuur etc.

7. Werkt u samen met andere organisaties? Zo ja, welke en op wat voor manier?

Stöppelhaene is grotendeels afhankelijk van een sponsorbijdrage. Deze sponsoren kunnen een sponsorpakket kopen, maar kunnen ook diensten sponsoren. Daarnaast zijn er een aantal sportverenigingen waarmee wij een samenwerkingsverband hebben voor de bardienst. Ook wordt er veel samengewerkt met de Stöppelkaters, de carnavalsvereniging in Raalte. Ook werken we veel samen met de Gemeente, de VVV, onze leveranciers, communiceren we met omwonenden en media.

8. Maakt u gebruik van moderne media/presentatietechnieken? Zo ja welke en op wat voor manier?

Zie vraag 5.

9. Wat zijn volgens u de verschillen tussen het hedendaagse oogstfeest en dat van ongeveer vijftig jaar geleden? (denk hierbij bijvoorbeeld aan de doelstelling, doelgroep of presentatie)

Zie vraag 3.

10. Zou u een aantal kernbegrippen kunnen noemen die het feest kenmerken?

feest, folklore, ontmoeting, traditie, gezelligheid, Salland en landbouw

11. Bent u eventueel bereid de antwoorden op de vragen telefonisch verder toe te lichten? Zo ja, op welk nummer bent u bereikbaar?

Ja, u kunt mij (Tetske Alferink, PR-commissie) bereiken op 06-28247727.

Hartelijk dank voor het beantwoorden van de vragenlijst!

Vragenlijst - Sagen Twente

Ingevuld door: Daphne Veldboom
Project- en accountmanager Salland bij het GOBT

1. Wat is de doelstelling van Sagen Twente? En wanneer is volgens u deze doelstelling bereikt?

Zoveel mogelijk gasten naar Twente, die langer verblijven in Twente. De doelstelling is bereikt als uit de CVO cijfers blijkt dat dit gelukt is.

2. Is het voor het GOBT (of andere partners) belangrijk dat de sagensafari berust op waarheidsgetrouwe historische informatie? Waarom wel/niet?

Nee. Het zijn sagen. Die doorverteld zijn. Dus nooit na waarheid. Zijn er echter feiten te melden, dan moeten die wel kloppen (jaartallen, namen etc.)

3. Is er ook ruimte voor nieuwe ideeën/inbreng? Zo ja, kunt u voorbeelden noemen?

Nu niet meer. Het project is afgerond.

4. Op welke doelgroep is Sagen Twente gericht?

50+ en gezinnen met kinderen boven de 12 jaar.

5. Hoe bereikt u deze doelgroep?

Via de campagnes van het Twents Bureau voor Toerisme (magazine, tv-spotjes, internet)

6. Maakt u binnen Sagen Twente gebruik van moderne media/presentatietechnieken? Zo ja welke en op wat voor manier?

Ja. Men krijgt een PDA mee met GPS.

7. Wat zijn volgens u de verschillen tussen het overbrengen van de Twentse sagen nu en vijftig jaar geleden? (denk hierbij bijvoorbeeld aan de doelstelling, doelgroep of presentatie)

50 jaar geleden werden de verhalen van vader op zoon, van moeder op dochter doorverteld. Dat gebeurt nu veel minder en hebben we moderne technieken nodig om het over te brengen op een aantrekkelijke manier. Daarnaast moeten deze verhalen bewaard worden voor de toekomst, straks sterven de mensen uit die de verhalen kenden. Ze staan gelukkig nu ook al in diverse boeken opgetekend. 50 jaar geleden werd Twente nog niet bij toeristen gepromoot, dus qua doelstelling, doelgroep en presentatie kan ik niks zeggen.

Weet je zeker dat je 50 jaar bedoeld en niet 5?

8. Zou u een aantal kernbegrippen kunnen noemen die het project Sagen Twente kenmerken?

Leuk, toegankelijk, nieuw.

Hartelijk dank voor het beantwoorden van de vragen!

Vragenlijst – Midwinterhoornblazen Twente

Ingevuld door: de heer L.J. van Loon
(oud) voorman Enschedese midwinterhoornblazers

1. Wat is de doelstelling van uw organisatie/stichting? En wanneer is volgens u deze doelstelling bereikt?

Doelstelling: propageren en entameren van het midwinterhoornblazen in de regio Twente. Op beperkte schaal faciliteert de Stichting ook. Deze doelstelling is van alle dag. M.a.w. het zal nooit "bereikt" zijn.

2. Is het voor de stichting belangrijk dat het midwinterhoornblazen berust op waarheidsgetrouwe historische informatie? Waarom wel/niet?

Waarheidsgetrouwe historische informatie is een rekbaar en onzinnig begrip. Het midwinterhoornblazen is een traditie die lang terug gaat. De schrijver Voskuil had er een bekrompen opvatting over en hij negeerde bepaalde gegevens. Zijn historische horizon ging niet verder dan "tussen de twee wereldoorlogen". De Stichting heeft geen standpunt inzake de historische achtergronden van het midwinterhoornblazen. Belangrijker is de traditie, die je zo veel mogelijk in stand wil houden. Maar ook tradities moeten zich soms aanpassen. . . . De stichting heeft regels opgesteld inzake blazen en hoorn. Zie website www.midwinterhoornblazentwente.nl of stel je in verbinding met de webmaster. Hij kan meer informatie verschaffen.

3. Is er ook ruimte voor nieuwe ideeën/inbreng? Zo ja, kunt u voorbeelden noemen?

Er is zeker ruimte voor nieuwe ideeën. Maar een nieuw idee en een traditie zijn elkaars tegenpolen. Als je bedoelt met nieuw idee, dat regels soms aangepast worden of moeten worden, dan is het antwoord ja. Voorbeelden zijn moeilijk te geven omdat primair het blazen op de midwinterhoorn tijdens de adventperiode en de weken erna, belangrijk is. Regels worden aangepast als het gaat om de demonstraties/de wedstrijden. De stichting houdt zich niet bezig met regels inzake het gewone blazen, de traditie, de plek etc. Dat is aan de buurtschappen zelf.

4. Wilt u met de activiteiten een bepaalde doelgroep bereiken? Zo ja, welke doelgroep?

Uit de vraagstelling blijkt dat de opsteller zich mogelijk niet gerealiseerd heeft dat midwinterhoornblazen een traditie is. Een traditie is iets dat zich niet richt op een bepaalde doelgroep. Een traditie is iets dat een groep mensen in ere houdt, een gebruik, een ritueel, een handelwijze. Dit is nooit gericht op een doelgroep. Met midwinterhoornblazen is een groep mensen bezig die een traditie in stand willen houden. Mag je zelf de doelgroep er bij bedenken. . . . En dat zijn de blazers of de blazersgroepen zelf niet!

5. Hoe bereikt u deze doelgroep?

Zie vraag 4

6. Maakt u gebruik van moderne media/presentatietechnieken? Zo ja welke en op wat voor manier?

Als je bedoelt op welke wijze we het Nederlandse publiek deelgenoot proberen te maken van onze traditie (maar dat is iets heel anders dan een doelgroep bedoeld onder 4 en 5) is het antwoord simpel: We maken onze activiteiten kenbaar door via media (tv radio internet) de activiteiten kenbaar. Iedereen kan komen luisteren. . . ter plekke!

7. Hoe zou u de mensen omschrijven die deelnemen aan het midwinterhoornblazen?
(denk hierbij bijvoorbeeld aan leeftijd of afkomst)

Midwinterhoornblazers zijn gewone mensen, die jong of oud zijn of van middelbare leeftijd. Ze hebben een interesse in het kunnen blazen op de midwinterhoorn en met die activiteit verschillende kerstradities en wat daar om heen is, op te luisteren "omdat de hoorn er nu eenmaal bij hoort! Zij onderscheiden zich van andere mensen in Twente door hun wens op de hoorn te kunnen blazen en een traditie in stand te houden. Voor de rest zijn het gewone Tukkers! Het is in 2010 echt geen gebruik dat uitsluitend b.v. door boeren (wie dat dan ook mogen zijn) in ere wordt gehouden. Wel zien we vaak dat in een gezin of familie meerdere mensen blazen. (Mnl. en Vr.). De meesten hebben het geleerd van hun vader... (Behalve ik. Ikzelf heb het geleerd van mijn zoon die blazen geleerd heeft op jonge leeftijd hier in Twente, op een boerderij diep in het Veen; ik was in eerste instantie chauffeur/ouder J)

Midwinterhoornblazers treffen, zeker in de grote gemeenten, elkaar nauwelijks buiten het blaaseizoen. Ten minste, als het het midwinterhoornblazen betreft. Ze pakken de hoorn op als de advent daar is. Net zoals een schaatser zijn schaatsen voor de winter uit het vet haalt. Natuurlijk in de kleinere dorpen treft men elkaar om andere redenen gedurende het hele jaar. Als voorman van een 25 tal blazers zag ik ze pas op de vrijdag voor de eerste advent. En zelden na de afsluitende borrel op drie koningen...

8. Werkt u samen met andere organisaties? Zo ja, welke en op wat voor manier?

Midwinterhoornblazers komen en gaan. Ze pakken de hoorn op, op de eerste advent en hangen de hoorn weer op de spijker na 6 januari. Het is een individueel gebeuren, dat in groepsverband (het buurtschap) wordt beoefend. Samenwerken met andere organisaties? Hoezo? Welke organisaties? In het kader van de pr zijn er contacten met VVV etc. De buurtschappen treffen elkaar enkele keren per jaar binnen de Stichting Midwinterhoornblazen Twente of op de vergadering voor de organisatie van de Wandeling.

9. Wat zijn volgens u de verschillen tussen het hedendaagse midwinterhoornblazen en dat van vijftig jaar geleden? (denk hierbij bijvoorbeeld aan de doelstelling, doelgroep of presentatie)

Het antwoord op deze vraag kun je alleen maar verwachten van mensen boven de zestig, dan wel van mensen die er grondig studie van hebben gemaakt. Bestudeer ook de bovengenoemde website of lees de boekjes van Jans over het midwinterhoornblazen.

Vijftig jaar geleden werd er nauwelijks meer geblazen. Een enkele blikken hoorn liet wat metalen klanken horen. Zie verder de genoemde literatuur.

Nu wordt er weer volop geblazen. Ouderen en jeugd zijn bereid in het tweeduuster tijdens de zonnewende het geluid te laten horen. Vroeger, maar nu zeker: de traditie is terug zoals de Folkloristen van de vijftiger jaren (Borghoes c.s.) gehoopt hebben.

De kwaliteit van het blazen is verbeterd. De hoorns zijn weer van hout en de publieke belangstelling is enorm, want iedereen wil tegenwoordig deelgenoot zijn van een traditioneel gebeuren (waar ook in Nederland): vandaar de populariteit van de "wandeling". Feitelijk: de kernen van de traditie (blazen, tijdstip, etc.) zijn niet veranderd. Een blazer zal op die mooie decemberavond, sneeuw klompdiep, met enkele medeblazers een plek aan de bosrand zoeken en de klanken laten horen. En die klanken vergeet je nooit meer... Maar uit eigen ervaring weet ik dat je er wel even stil van wordt...

10. Zou u een aantal kernbegrippen kunnen noemen die kenmerkend zijn voor het midwinterhoornblazen?

*Hier komen ze (althoewel ik niet weet wat je onder kernbegrippen verstaat):
Traditie, houten hoorn, advent, Drie Koningen, d'oale roep, buurtschap, etc.*

Naschrift en opmerkingen:

1. *Je legt op voorhand geen relatie met geloof/geloofsbeleving. Deze is bij het midwinterhoornblazen wel aanwezig omdat verschillende mensen het blazen koppelen aan de komst van het kerstkind. Dat houdt in dat sommige missen wel opgeluisterd worden door een midwinterhoornblazer. Maar "de boodschap (kerstkind of zonnewende)" wordt ook uitgedragen bij kerstvieringen in bejaardencentra, een kerstmarkt o.i.d. Men is wars van commercie.*
2. *De echte blazer is niet gericht op promotionele activiteiten in het kader van toerisme. Vandaar dat een echte blazer nooit voorbij de IJssel zal gaan blazen en nimmer buiten de periode dat geblazen mag worden zal optreden. Men kan komen luisteren omdat de midwinterhoornblazer best wel de traditie wil tonen (zonder boeren kiel of wat dies meer zij) en anderen deelgenoot wil laten zijn van het melancholieke geluid op een stille winteravond. Optreden voor TV of radio is not done. Een interview over het blazen is wat anders. En ook is het prima als de vrije nieuwsgaring blaasactiviteiten onder de aandacht van het publiek brengt.*
3. *Midwinterhoornblazen en Sagensafari (ik woon al 35 jaar in Twente, maar moest googelen om te weten wat het was (sic)) staan in geen verhouding tot elkaar. Eerder voel ik dat de activiteit van het midwinterhoornblazen verwant is aan het vlöggen in Ootmarssum of het Paasstoakslepen in Denekamp. Deze twee laatste activiteiten zijn evenwel zeer plaatselijk.*

Hartelijk dank voor het invullen van de vragenlijst!

Reactie van meneer Nico ter Hoeve (wie ik aanvankelijk had benaderd)
Voorzitter Stichting Midwinterhoornblazen Twente

Ik zal vraag 1 nog even beantwoorden zoals die staat in onze statuten als artikel 2 van onze Oprichting Stichting. Opgemaakt door het notariskantoor Kienhuis Hoving

De Stichting heeft ten doel:

Het midwinterhoornblazen in Twente en omgeving en het Duitse grensgebied in stand te houden alsmede over te dragen aan volgende generaties en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin des woords.

De stichting tracht haar doel onder meer te verwezenlijken door:

Het meewerken aan en het organiseren van demonstraties, lezingen, idwinterhoornevenementen en andere optredens vanaf de aanvang van de adventsperiode tot en met Drie Koningen.